

שלהן ערוך

אורה חיים

TRANSLATED
& EXPLAINED

הלכות
שבת

SAMPLE

מכון
סמיכה

שֶׁלַחַן
עֵרוֹךְ

אֹרַחַ חַיִּים

TRANSLATED
& EXPLAINED

הַלְכוֹת שַׁבָּת

Copyright © 2026 by
Machon Smicha LLC
Online Rabbinical Ordination Program
onlinemachon.com
info@onlinemachon.com

מִכּוֹן
סְמִיכָה

All rights reserved.

This publication, or any part thereof, may not be reproduced in any form, or by any means, including electronic, photographic, or mechanical, or by any sound recording system, or by any device for storage or retrieval of information, without the written permission of Machon Smicha LLC.

Foreword

Our Sages teach “...*Hashem* has no place in His world other than the four cubits of *halachah*.”¹ Wherever and whenever *halachah* is studied, *Hashem* finds a home.

The study of *halachah* is both a sophisticated realm of *Torah* learning, wherein one engages their mind with the wisdom of the Creator, and at the same time, a practical guide on how to live as *Torah* Jews. And there is no more central work for this than the *Shulchan Aruch*, the foundational *sefer* of *halachah*.

Yet, for too many, it is a closed book, difficult to access due to its language, style, and complex *halachic* reasoning.

Until now. This *Translated and Explained Shulchan Aruch* is designed to unlock its pages and empower everyone to learn from it.

Why a *Translated and Explained Shulchan Aruch*?

On the words, “Moshe began to explain the *Torah* to them well,”² *Rashi* explains that *Moshe Rabbeinu* translated the *Torah* into seventy languages. Moshe wanted to ensure that *Torah* was, and would always be, accessible to every Jew.

Throughout the generations, this principle has remained a guiding force. *Torah* must always be within reach, with every effort made to facilitate its study for all.

It is in this spirit that the *Translated and Explained Shulchan Aruch* was developed, its aim being to make the study of *Shulchan Aruch* accessible, clear, and engaging for all who seek to learn it.

Structure and features

This work is far more than a simple translation. It provides the tools one needs to engage with the mechanics of each *halachah* and delve into its depth.

The layout is designed for clarity and ease of use:

Right Side — *Shulchan Aruch*

Printed on the right-hand side of each page-spread, the text of the *Shulchan Aruch* has been fully reformatted, with an upgraded typeset and a carefully structured layout to enhance readability. The primary *nosei keilim* (commentaries), *Magen Avraham* and *Taz*, have been incorporated in a way that preserves their traditional placement while keeping the text clear and uncluttered.

Additionally, *Mishnah Berurah*, *Biur Halachah*, and *Sha’ar Hatziyun* have been incorporated into the page, enabling the learner to easily access and learn them.

And finally, an entirely new section has been developed for this work: *Tziyunim L’Shulchan Aruch Harav*. This section indicates which *se’ifim* in *Shulchan Aruch Harav* correspond to those in *Shulchan Aruch*. This is invaluable for those who want to learn the relevant sections in *Shulchan Aruch Harav* for each *halachah*.

Left Side — English Translation and Explanations

On the left-hand side of each page-spread, the English translation and explanations are divided into four sections, each playing a different role in facilitating understanding of the *halachah*:

1. Introduction: This section provides the necessary background for each *halachah*, tracing its sources from the *Torah*, *Mishnah*, *Gemara*, *Rishonim*, *Tur*, *Beis Yosef*, and beyond. It also clarifies key concepts upon which the *halachah* is based.

2. Translation: A precise, word-for-word rendering of the *Shulchan Aruch*. To maintain fidelity to the text while ensuring readability, exact translations are printed in boldface while additional words for clarification appear in regular font. Additionally, the components of each *halachah* are discussed individually, with brief introductions providing context for what follows.

3. Discussions and Explanations: A comprehensive step-by-step presentation of the major commentaries on the *Shulchan Aruch*, including *Taz*, *Magen Avraham*, *Shulchan Aruch Harav*, and *Mishnah Berurah*. This section also features explanations and rulings from later *halachic* authorities, practical applications for modern life, and relevant contemporary discussions.

4. Sources and Notes: A detailed footnote section providing advanced references, additional commentary, and further sources for deeper study.

The structure of this edition ensures that anyone can study the *Shulchan Aruch* in depth, with no compromise on rigor or scope. Whether one is new to *halachah* or an advanced learner seeking additional clarity, this edition provides the tools necessary for meaningful *Torah* learning.

A Note Regarding Transliterations

This edition frequently uses transliterations for Hebrew terms. Typically, the first time a term appears, it is accompanied by a translation or explanation to help orient the reader. In subsequent appearances, the term is left untranslated.

This approach is designed to help learners become familiar with the language of *Shulchan Aruch*, enabling them to engage more directly with its terminology and develop the ability to study the material authentically.

The dictionary printed at the back provides translations for all transliterated terms.

A Final Word

This *sefer* stands as a testament to the dedication of all who contributed to its creation. May it serve as a resource for all who seek to deepen their knowledge of *halachah* and strengthen their connection to *Hashem*.

Finally, in the merit of this *Torah* study, may we soon witness the coming of *Moshiach* when “the world will be filled with the knowledge of *Hashem*, as water covers the sea.”³

Table of Contents

Introduction to Shulchan Aruch.	7
Who's Who on a Page of Shulchan Aruch?	15
Introduction to Hilchos Shabbos	16
Index of Shabbos Concepts	20

Hilchos Shabbos

Hadlakas Neiros

Siman 263	28
Who is obligated to light <i>Shabbos</i> candles, and if one errs on a cloudy day	

Kiddush

Siman 271	110
The laws of reciting <i>Kiddush</i> over wine	
Siman 272	196
On which wines are used for <i>Kiddush</i>	
Siman 273	230
That <i>Kiddush</i> should be recited in the location of the meal	

Three Seudos

Siman 274	262
Laws pertaining to breaking bread on <i>Shabbos</i>	
Siman 289	274
The order of the <i>Shabbos</i> morning <i>seudah</i>	
Siman 291	284
Laws pertaining to the three <i>Shabbos seudos</i>	
Siman 300	304
The requirement to prepare a <i>seudah</i> for Motzaei <i>Shabbos</i>	

Havdalah

Siman 296	312
The laws of <i>Havdalah</i> over wine	
Siman 297	348
The laws of spices for <i>Havdalah</i>	
Siman 298	366
The laws of the <i>Havdalah</i> flame	
Siman 299	412
The prohibition of eating and doing any work before reciting <i>Havdalah</i>	
Dictionary of Terms, Bibliography & Biographies	453

Introduction to *Shulchan Aruch*

One cannot truly learn and appreciate *Shulchan Aruch* unless one first recognizes that it is but one link in a long, unbroken chain of *halachic* exposition and tradition stretching back to *Matan Torah* and forward to the present day. Therefore, we present here a general overview of the development of *halachah*, from *Moshe Rabbeinu* to contemporary *poskim*,¹ highlighting the centrality of *Shulchan Aruch* and with a focus on *Hilchos Shabbos*.

This guide is divided into three periods:

- (1) Prior to *Shulchan Aruch* — from *Matan Torah* through *Mishnah*, *Gemara*, and *Rishonim*, up until *Tur*.
- (2) *Shulchan Aruch* and its commentaries — an exploration of *Shulchan Aruch* along with the primary commentaries and *poskim* of that period.
- (3) Following *Shulchan Aruch* — the *poskim* in the post-*Shulchan Aruch* period all the way down to the present day.

Prior to *Shulchan Aruch*

From *Har Sinai* to *Mishnah*²

In the year 2448 from the world's creation, *Hashem* gave the *Torah* to the Jewish People through *Moshe Rabbeinu* on *Har Sinai*.

While the *Torah* is an indivisible whole, it is often described as having two parts:

- (1) *Torah Sheb'chsav* (Written Torah): This refers to the *Chumash*, the five books that were written down by *Moshe Rabbeinu* at *Hashem's* command. The *Chumash* constitutes the basis of all subsequent *halachic* discourse and practice. *Torah Sheb'chsav* is cryptic and rarely explains the details of the *mitzvos* and *halachos*.
- (2) *Torah Sheba'al Peh* (Oral Torah): Taught to *Moshe Rabbeinu* by *Hashem* and passed

down orally from teacher to student for many generations. *Torah Sheba'al Peh* contains the details and explanations of the *mitzvos* and *halachos* outlined in *Torah Sheb'chsav*.

Later came the rest of *Tanach* — *Nevi'im* (Prophets) and *Kesuvim* (Writings). While none of the 613 *mitzvos* and their *halachos* are directly sourced in *Nevi'im* or *Kesuvim*, many *pesukim*³ reveal important details regarding what is permitted and what is forbidden.

Mishnah and *Gemara* (*Talmud*)

Torah Sheba'al Peh was successfully passed down for hundreds of years, from teacher to student, continuing through the periods of the First and Second *Beis Hamikdash*. However, following the Roman conquest of *Eretz Yisrael* and the destruction

Sources & Notes

1. *Halachic* decisors.

2. See *Rambam's* Introduction to *Mishneh Torah*.

3. *Torah* verses.

of the Second *Beis Hamikdash*, R' Yehudah Hanasi⁴ feared that the chain of *Torah Sheba'al Peh* would be broken and the knowledge lost. Therefore, he organized and wrote down *Torah Sheba'al Peh* in a thematic compilation comprised of the six “orders” of the *Mishnah*. The rabbis whose rulings are recorded in the *Mishnah* are known as *Tanaim*.⁵

Not all of the teachings of the *Tanaim* were incorporated into the *Mishnah*. Others were recorded as *Braisos*,⁶ many of which are included in the *Tosefta*,⁷ a collection of *Braisos* compiled by R' Yehudah Hanasi's student R' Chiya together with R' Oshiyah⁸ and organized according to the order of the *Mishnah*.

Following the *Mishnah's* composition, generations of rabbis known as *Amoraim* taught, explained, and elaborated upon its teachings, often pointing out and resolving apparent contradictions between different *Mishnayos*, or between the *Mishnah*, *Tosefta*, and *Braisos*. They also preserved teachings not codified in the *Mishnah*. The *Amoraim* were based in *Bavel*⁹ and *Eretz Yisrael*.

Ultimately, the teachings of the *Amoraim* were also written down as the *Gemara*; combined with the *Mishnah*, they form the *Talmud*.

There are two collections of *Talmud*:

- (1) *Talmud Bavli* — These are the more extensive teachings of the *Amoraim* of *Bavel*, written down in the fourth century CE by *Rav Ashi* and *Ravina*, toward the end of the period of the *Amoraim*.
- (2) *Talmud Yerushalmi* — These are the teachings of the *Amoraim* of *Eretz Yisrael*, written down in the third century CE by the students of R' *Yochanan*.

The discussions recorded in *Talmud Bavli* are far broader than those of *Talmud Yerushalmi*. Furthermore, not all of the *Rishonim* had access to *Talmud Yerushalmi*. For these reasons, *Talmud Bavli* is considered more authoritative in the *halachic* process.¹⁰

During the period after the *Talmud* was written, the sages of *Bavel* maintained the *mesorah* (tradition) of how to interpret it for hundreds of years. They were known as the *Geonim*,¹¹ and lived between the years 600 and 1000 CE. They were the leading *halachic* authorities in the entire Jewish world during this period, and included such towering figures as *Mar Rav Huna*,¹² R' *Sa'adia Gaon*, *Rav Natronai Gaon*, *Rav Sherira Gaon*, and *Rav Hai Gaon*.

The Rishonim

As *Bavel* declined as the primary center of Torah

Sources & Notes

4. 135-220 CE.

5. Most *Tanaim* lived in the years between 70 and 135 CE. However, the *Mishnah* also contains many teachings from *Torah* scholars dating back to the time of the Second *Beis Hamikdash*, notably *Hillel*, *Shammai*, and their students.

6. Lit. “externals.”

7. Lit. “additions.”

8. See *Taanis* 21a.

9. Babylon, located in the region of modern-day Iraq, then the center of the Jewish diaspora.

10. See *Rif* on *Eruvin* 35b where he explains that his methodology is always to favor the conclusions reached in

Talmud Bavli over those recorded in *Yerushalmi*. He reasons that since *Talmud Bavli* was compiled later, the *Amoraim* of *Bavel* were able to take the opinions of those in *Eretz Yisrael* into consideration when ruling, and thus one can confidently rely on *Talmud Bavli*.

Yad Malachi [*Klalei Haposkim Klalei Shnei Hatalmudim Klal 2*] cites this ruling of *Rif* along with those of other prominent *poskim* who concur.

11. Lit. “geniuses.”

12. Not to be confused with the *Amora Rav Huna*, *Mar Rav Huna* was one of the early *Geonim* of the city of *Sura*.

learning, new centers emerged in *Ashkenaz* (Northern and Central Europe¹³) and *S'farad* (Southern Europe and North Africa¹⁴).¹⁵

The leading *halachic* authorities in the post-*Geonic* period, before *Shulchan Aruch* was published, are referred to as the *Rishonim*,¹⁶ so named to distinguish them from the *Acharonim*,¹⁷ the *halachic* authorities in the period following the publication of *Shulchan Aruch*.

The *Rishonim* produced a vast literature of commentary on the entire *Talmud* in addition to numerous topical *halachic* works arranged according to concepts or categories of *mitzvos* that apply to daily life.

The period of the *Rishonim* was also one during which *halachic* practices and customs began to diverge according to region.

The following is a non-exhaustive list of *Rishonim*:

(1) *Rashi*: R' Shlomo Yitzchaki¹⁸ authored a commentary on virtually the entirety of *Talmud Bavli*. *Rashi* endeavors to explain the *Gemara* in the most straightforward manner. *Rashi's* comments and explanations are printed to one side of the *Gemara's* text in all standard editions of *Talmud Bavli*.

(2) *Tosfos*: *Tosfos* was authored by a group of *Ashkenazi Rishonim*; their commentary on *Talmud Bavli* frequently highlights apparent contradictions between various passages in *Gemara* and offers resolutions to harmonize them. *Tosfos* appears on the opposite side of the *Gemara's* text to *Rashi's* commentary in all standard editions of *Talmud Bavli*.¹⁹

(3) *Rambam*: R' Moshe Ben Maimon²⁰ authored the fourteen-volume *Mishneh Torah*,²¹ a clear conceptual organization of the entirety of *halachah*.

(4) *Rif*: R' Yitzchak Alfasi²² authored a condensed version of the *Gemara*, including only the parts he considers directly relevant to practical *halachah* in his time, and interpolating some of his own commentary. *Rif's* writings are printed at the end of most standard editions of *Talmud Bavli*.

(5) *Rosh*: *Rabbeinu Asher Ben Yechiel*²³ authored a *halachic* commentary following the order of the *Gemara*. *Rosh's* writings are printed at the end of most standard editions of *Talmud Bavli*.

(6) *Ramban*: R' Moshe Ben Nachman²⁴ authored a commentary on *Talmud Bavli*.

(7) *Rashba*: R' Shlomo Ben Aderes²⁵ authored a commentary on *Talmud Bavli*.

Sources & Notes

13. Most of these countries were under Christian rule during this period.

14. Most of these countries were under Muslim rule during this period.

15. The decline of *Bavel* was gradual and overlapped with the rise of other *Torah* centers. *Ashkenaz* was already becoming a center of *Torah* learning in the times of *Rav Sa'adia Gaon*, and *Bavel* remained a center of learning until at least 1100 CE, but the direction of influence was steadily shifting from *Bavel* to *S'farad* and *Ashkenaz*.

16. Lit. "the first ones."

17. Lit. "the later ones."

18. 1040-1105.

19. Among the more famous *Ba'alei Tosfos* (authors of the *Tosfos*) are two of *Rashi's* grandsons, *Rashbam* (1080-1160) and his brother *Rabbeinu Tam* (1100-1171).

20. 1138-1204.

21. Also called "*Yad Hachazakah*."

22. 1014-1103.

23. 1250-1327.

24. 1194-1270.

25. 1235-1310.

(8) *Ritva*: R' Yom Tov Ibn Ashvili²⁶ authored a commentary on *Talmud Bavli*.

(9) *Ran*: R' Nissim Gerondi²⁷ authored a commentary on *Talmud Bavli*. *Ran* also composed a commentary on *Rif*. The writings of *Ran* and *Rif* are printed together at the end of most standard editions of *Talmud Bavli*.

(10) *Meiri*: R' Menachem ben Shlomo Meiri²⁸ authored a commentary on *Talmud Bavli*.

Tur

Arba'ah Turim,²⁹ or *Tur*, is a seminal *halachic* work authored by R' Yaakov Ben Asher,³⁰ son of *Rosh*. *Tur* compiled all the *halachos* that are practical nowadays into four volumes, citing the varying opinions and rulings of earlier *poskim*. *Tur's* rulings are primarily based on *Rif*, *Rambam*, and *Rosh*.

Tur's four volumes are:

- (1) *Orach Chaim*: The laws of day-to-day Jewish life (e.g., *tefillin*, *Shabbos*, and *Yom Tov*).
- (2) *Yoreh De'ah*: The laws regarding the prohibited

and permitted (e.g., *kashrus*, *niddah*, and the laws of mourning).

(3) *Even Ha'ezer*: The laws of marriage, divorce, and family-related matters.

(4) *Choshen Mishpat*: Monetary and business law, legal procedure.

There are various commentaries on *Tur*, some on all four volumes and others only on one. Three of the most famous commentaries are:

(1) *Beis Yosef*: Authored by R' Yosef Karo³¹ (who also authored *Shulchan Aruch*). *Beis Yosef* is an encyclopedic and expansive commentary on *Tur*, tracing the development of each *halachah* from *Gemara* through the *Rishonim*.

(2) *Bayis Chadash (Bach)*: Authored by R' Yoel Sirkis.³² Explains and critiques the rulings of *Tur* and *Beis Yosef*.

(3) *Darchei Moshe*: Authored by R' Moshe Isserles³³ (who also added glosses to *Shulchan Aruch* and is best known as *Rama*).

Shulchan Aruch (and commentaries)

R' Yosef Karo

*Shulchan Aruch*³⁴ was authored by R' Yosef Karo³⁵ of *Tzfas*. *Shulchan Aruch* follows *Tur's* volume and chapter structure. R' Yosef Karo based his rulings in *Shulchan Aruch* on his discussions in *Beis Yosef* and

thus *Shulchan Aruch* serves as a summary of *halachah* through the times of the *Rishonim*. Succinct, with definitive rulings, *Shulchan Aruch* forms the basis of most contemporary *halachic* practice. R' Yosef Karo was *Sephardi*. He is commonly referred to as *Mechaber* (Author) or *Maran* (Our Teacher).

Sources & Notes

26. 1250-1330.

27. 1315-1376.

28. 1249-1316.

29. Lit. "The four pillars."

30. 1270-1343

31. 1488-1575

32. 1561-1640

33. 1530-1572

34. Lit. "Set Table."

35. 1488-1575

Rama (R' Moshe Isserles)

R' Moshe Isserles³⁶ of Krakow, better known as *Rama*,³⁷ was *Ashkenazi*. Instead of authoring a distinct *halachic* work for *Ashkenazim*, he chose

to add short glosses, comments, and rulings to *Shulchan Aruch*, with special focus on areas where *Ashkenazic* practice differs from the *Sephardi* custom as recorded in *Shulchan Aruch*.

Commentaries on *Shulchan Aruch*

Shulchan Aruch is widely accepted, but is still not the end of the *halachic* process. Many great scholars composed commentaries on *Shulchan Aruch*, exploring the sources of its rulings, explaining them, and sometimes disagreeing (often based on alternative readings of the relevant *Gemaras* and *Rishonim*). Each of the four sections of *Shulchan Aruch* contains different commentaries.

In *Shulchan Aruch Orach Chaim* (where *Hilchos Shabbos* is to be found), the two primary commentaries printed to the sides of the text of *Shulchan Aruch* are *Turei Zahav* and *Magen Avraham*:

Turei Zahav (Taz)

Authored by R' David Halevi Segal³⁸ (the son-in-law of *Bach*), *Turei Zahav* is commonly referred to by its acronym, *Taz*. *Taz* explains, and in some cases, critiques, the rulings of *Mechaber*, *Rama*, and other *Rishonim*. *Taz* also addresses discussions in *Tur*, *Beis Yosef*, and *Bach*, and often defends the rulings of *Tur* against difficulties raised by *Beis Yosef*.

Magen Avraham

Authored by R' Avraham Gombiner,³⁹ *Magen*

Avraham explains, and in some cases, critiques, the rulings of *Mechaber*, *Rama*, and other *Rishonim*.

Other commentators on *Shulchan Aruch*

- ◆ *Be'er Hagolah*: Authored by R' Moshe Ravkash.⁴⁰ Sources for the opinions cited by *Mechaber* and *Rama*.
- ◆ *Ateres Zekeinim*: Authored by R' Menachem Mendel Auerbach.⁴¹ Commentary on *Shulchan Aruch*, of which only the section on *Orach Chaim* has been published.
- ◆ *Biur Hagra*: Authored by R' Eliyahu M'vilna,⁴² better known as *Vilna Gaon*. Sources and critiques rulings of *Mechaber* and *Rama*.
- ◆ *Dagul Mervavah*: Authored by R' Yechezkel Halevi Landau,⁴³ also known as *Noda B'yehudah*. Glosses on *Shulchan Aruch*.
- ◆ *Nesiv Chaim*: Authored by R' Nesanel Weil.⁴⁴ Notes on *Shulchan Aruch*, *Taz*, and *Magen Avraham*.
- ◆ *Machatzis Hashekel*: Authored by R' Shmuel Kolin. Commentary and explanation of *Magen Avraham*.
- ◆ *Chiddushei R' Akiva Eiger*: Authored by R'

Sources & Notes

36. 1530-1572.

37. *Rama's* notes to *Shulchan Aruch* are also referred to as the *Mapah* (lit. "Tablecloth") in some *halachic* literature.

38. 1586-1667.

39. 1635-1682.

40. 1640-1671.

41. 1620-1680.

42. 1720-1797.

43. 1713-1793.

44. 1687-1769.

Akiva Eiger.⁴⁵ Glosses, as well as sharp analytical comments on *Mechaber*, *Rama*, and the major commentaries.

- ◆ *Be'er Heitev*: Authored by R' Zecharya Mendel.⁴⁶ Summaries of *Taz* and *Magen Avraham*. Occasionally quotes other sources.
- ◆ *Sha'arei Teshuvah*: Authored by R' Chaim Mordechai Margulies.⁴⁷ Commentary consisting of extracts from other *halachic* works and responsa not appearing in *Be'er Heitev*, along with the author's own insights. It was completed posthumously by his brother, R' Ephraim Zalman Margulies.
- ◆ *Yad Ephraim*: Authored by R' Ephraim Zalman Margulies.⁴⁸ Commentary on *Shulchan Aruch*, *Taz*, and *Magen Avraham*.
- ◆ *Chasam Sofer*: Authored by R' Moshe Sofer.⁴⁹

Notes and commentary on *Shulchan Aruch* and *Rama*.

- ◆ *Chochmas Shlomo*: Authored by R' Shlomo Kluger.⁵⁰ Insights and ideas related to *Shulchan Aruch* and *Rama*.
- ◆ *Pri Megadim*: Authored by R' Yosef Teomim.⁵¹ *Pri Megadim* consists of two separate commentaries: 1) *Mishbetzos Zahav*, a commentary on *Taz*; 2) *Eshel Avraham*, a commentary on *Magen Avraham*.
- ◆ *Levushei Serad*: Authored by R' Dovid Shlomo Eibeshutz.⁵² Commentary explaining and clarifying *Taz* and *Magen Avraham*.
- ◆ *Eshel Avraham*: Authored by R' Avraham Oppenheim⁵³ and sometimes referred to as *Eshel Avraham Botchetch*. Commentary on *Be'er Heitev*.⁵⁴

After Shulchan Aruch

Acharonim and Poskim

Many *Acharonim* also authored their own *halachic* works. Following is a non-exhaustive list of *halachic* works from the period of the early *Acharonim* until the later *poskim*, including some contemporary works.

- ◆ *Levush*: Authored by R' Mordechai Yafeh.⁵⁵ *Levush* authored commentaries on all four sections of *Shulchan Aruch*, each with the title *Levush* and a different subtitle. His work on *Hilchos Shabbos* is called *Levush Hachur*.

- ◆ *Shulchan Aruch Harav*: Authored by R' Shneur Zalman of Liadi,⁵⁶ the first *Chabad Rebbe*, also known as the *Alter Rebbe*, this work covers *Orach Chaim* and parts of *Yoreh De'ah* and *Choshen Mishpat*. While it follows the same order as *Shulchan Aruch*, *Shulchan Aruch Harav* presents the concepts anew rather than as a direct commentary. The work is known for its clarity and it incorporates *halachic* opinions that are either not cited in *Shulchan Aruch* or which postdate it.
- ◆ *Aruch Hashulchan*: Authored by R' Yechiel Michel Halevi Epstein.⁵⁷ *Aruch Hashulchan*

Sources & Notes

45. 1761-1837.

46. c. 1640-1706.

47. 1780-1823.

48. 1762-1828.

49. 1785-1835.

50. 1820-1870.

51. 1727-1792.

52. 1770-1810.

53. Died 1786.

54. Not to be confused with *Pri Megadim's Eshel Avraham*.

55. 1530-1612.

56. 1745-1812.

57. 1829-1908.

is arranged according to the order of *Shulchan Aruch* and covers all four sections but nonetheless offers a completely new presentation of *halachah*. *Aruch Hashulchan* organizes each topic from the *Gemara* through the *Rishonim*, *Shulchan Aruch*, and *Acharonim* up until his own times.

- ◆ *Chayei Adam* and *Nishmas Adam*: Authored by R' Avraham Danzig.⁵⁸ *Chayei Adam* covers the *halachos* of *Orach Chaim* in a straightforward summary fashion organized according to *klalim* (general principles). *Nishmas Adam* offers a more extensive analysis of *Hilchos Orach Chaim*.
- ◆ *Kitzur Shulchan Aruch*: Authored by R' Shlomo Ganzfried.⁵⁹ A concise summary of the *halachos* of *Orach Chaim* and *Yoreh De'ah*. Highly accessible and authoritative; primarily focused on *Ashkenazic psak*.
- ◆ *Ben Ish Chai*: Authored by R' Yosef Chaim of *Baghdad*.⁶⁰ *Halachic* teachings structured according to the weekly *parshah*. This work incorporates *halachic* rulings alongside *Kabbalistic* insights. It is a seminal *halachic* work for many *Sephardic* communities.
- ◆ *Mishnah Berurah*: Authored by R' Yisrael Meir Kagan,⁶¹ better known as *Chofetz Chaim*. *Mishnah Berurah* is a commentary on all of *Shulchan Aruch Orach Chaim* which explains and addresses each *halachah* line by line and summarizes the primary *halachic* discussions on each topic. *Mishnah Berurah* also contains a section called *Biur Halachah* which offers in-depth explanations of select topics that arise in *Shulchan Aruch*, and another called *Sha'ar Hatziyun*, a collection of footnotes on *Mishnah Berurah*.
- ◆ *Kaf Hachaim*: Authored by R' Yaakov Chaim Sofer of *Baghdad*.⁶² An important work of *Sephardic halachah*, arranged as a commentary on *Shulchan Aruch Orach Chaim* and parts of *Yoreh De'ah*.
- ◆ *Shemiras Shabbos K'hilchasah*: Authored by R' Yehoshua Yeshaya Neuwirth.⁶³ Innovative in the way it organizes the laws of *Shabbos* in a clear, practical manner, with footnotes featuring additional details and explanations. This work also addresses many of the ways in which modern technology impacts *hilchos Shabbos*.
- ◆ *Chazon Ovadia*: Authored by R' Ovadia Yosef.⁶⁴ Includes a six-volume set on the *halachos* of *Shabbos*. Considered one of the most definitive sources for *Sephardic halachah*.
- ◆ *Yalkut Yosef*: A straightforward summary of the *halachic* rulings of R' Ovadia Yosef on all four sections of *Shulchan Aruch*, compiled by his son, R' Yitzchak Yosef.⁶⁵ An important source for contemporary *Sephardic halachah*. In addition to the many volumes of the original *Yalkut Yosef*, the series also includes a two-volume *Kitzur Shulchan Aruch*, a brief summary of *halachos* relevant for day-to-day life.
- ◆ *Piskei Teshuvos*: Authored by R' Simchah Rabinovitch. An innovative *halachic* resource which synthesizes and summarizes *halachic* discussion and is arranged as a commentary on *Mechaber*, *Rama*, and *Mishnah Berurah*. This work presents common contemporary *halachic* questions, including many questions relating to modern technology.
- ◆ *Orchos Shabbos*: Authored by R' Yitzchak Mordechai Rubin and R' Shalom Yosef Gelber. A work on the *halachos* of *Shabbos* with a focus on the opinions of *Chazon Ish* and R' Shmuel Auerbach.

Sources & Notes

58. 1748-1820.

59. 1804-1886.

60. 1832-1909.

61. 1839-1933.

62. 1870-1939.

63. 1927-2013.

64. 1920-2013.

65. b. 1952.

- ◆ *The 39 Melachos*: Authored by R' David Ribiat. An elucidation of the 39 *melachos* from concept to practical application.

Contemporary responsa

Sha'alos U'teshuvos (Responsa) is a genre of *halachic* literature consisting of questions posed to leading rabbis of the generation (often by rabbis themselves) along with their responses. These are an excellent source of guidance for the application of *halachah* to practical, contemporary situations, and also elucidate the structure of *halachic* analysis. Following is a non-exhaustive list of *Sha'alos U'teshuvos* compiled by prominent contemporary *poskim*:

- ◆ *Igros Moshe*: Responsa authored by R' Moshe Feinstein,⁶⁶ considered by many to be the leading *Ashkenazi posek* in America in the later part of the 20th century.
- ◆ *Yabia Omer* and *Yechaveh Da'as*: Responsa authored by R' Ovadia Yosef,⁶⁷ considered by many to be the leading *Sephardic Posek* of the later part of the 20th century.
- ◆ *Shevet Halevi*: Responsa authored by R' Shmuel Halevi Wosner,⁶⁸ one of the leading *Chareidi poskim* at the turn of the 21st century.
- ◆ *Minchas Yitzchak*: Responsa authored by R' Yitzchak Yaakov Weiss,⁶⁹ a *posek* who served as the *Av Beis Din* of the *Eidah Hachareidis* in *Yerushalayim*.
- ◆ *Minchas Shlomo*: Responsa authored by R' Shlomo Zalman Auerbach,⁷⁰ the head of *Yeshivas*

Kol Torah and one of the leading *poskim* in Israel in the later part of the 20th century.

- ◆ *Tzitz Eliezer*: Responsa authored by R' Eliezer Yehudah Waldenberg,⁷¹ one of the leading *poskim* in Israel at the turn of the 21st century.

How to rule in cases of dispute?

Halachah has been developing for thousands of years and there can be a number of divergent rulings on any given issue; therefore, how to act in a specific case can often remain a matter of dispute. Which opinions carry the most weight, and which *poskim* should be followed?

The answer to this question generally differs based on community and family custom, as well as other factors. Nevertheless, some general guidelines are:

Sephardim: Generally, the rulings of *Mechaber* (who was *Sephardi*) are followed rather than those of *Rama*, *Taz*, and *Magen Avraham* (who were *Ashkenazim*).

Practically, *Sephardim* today follow either *Ben Ish Chai*⁷² or R' Ovadia Yosef.⁷³

Many individual *Sephardic* communities also have their own specific customs and rulings.

Ashkenazim: Generally, *Ashkenazim* follow *Rama* over *Mechaber*. Regarding how to rule in cases of dispute between *Taz* and *Magen Avraham*, most *poskim*⁷⁴ rule like *Magen Avraham* in the majority of cases.

Sources & Notes

66. 1895-1986.

67. 1920-2013.

68. 1913-2015.

69. 1902-1989.

70. 1910-1995.

71. 1915-2006.

72. *Ben Ish Chai* rules like *Rama* or other *poskim* in many

cases.

73. *Kaf Hachaim*, *Ohr Letzion*, and R' Mordechai Eliyahu follow *Ben Ish Chai's* rulings and *minhagim*. *Yalkut Yosef*, *Halachah Berurah*, and *Menuchas Ahavah* follow R' Ovadia's approach.

74. Including *Shulchan Aruch Harav* and *Mishnah Berurah*.

Who's Who on a Page of Shulchan Aruch

מגן אברהם נ"א אורח חיים רחצ הלכות שבת מ"ז מגן דוד

רצח א (א) על הנר. משום דתחילת ברייתו הוי במוצ"ש והא דלא מברכין על שאר דברים כשנבראו דשאני נר דנאסר בשבת והוי כאלו נתחדש עתה [רשב"א סימן קנ"ט]:

(ב) במוצאי יום כיפור י"א וכו'. היינו להורות שיום זה קדוש משאר ימים טובים שנאסר להבעיר אור: **(ג) על אבוקה.** ולא יקח עצי דמשחן שקורין **המגן** אשכנז משום **MAGEN AVRAHAM** ושל"ה י"ם (ס"ה תנא)). כתב ב"ח דאם אמר מאור האש לא יצא. וצ"ע דבסימן קס"ז וקפ"ז משמע דאפילו לא אמר הנוסח ממש יצא וצ"ע לדינא. וי"ל דטעמו משום דעביד כבית שמאי. משמע בכנפי יונה ח"ב סימן ד' דיש להבדיל על נר של שעה וכן מבורר בכונות האר"י:

רצח א (א) על הנר. משום דתחילת ברייתו הוי במוצ"ש והא דלא מברכין על שאר דברים כשנבראו דשאני נר דנאסר בשבת והוי כאלו נתחדש עתה [רשב"א סימן קנ"ט]:

(ב) במוצאי יום כיפור י"א וכו'. היינו להורות שיום זה קדוש משאר ימים טובים שנאסר להבעיר אור: **(ג) על אבוקה.** ולא יקח עצי דמשחן שקורין **המגן** אשכנז משום **MAGEN AVRAHAM** ושל"ה י"ם (ס"ה תנא)). כתב ב"ח דאם אמר מאור האש לא יצא. וצ"ע דבסימן קס"ז וקפ"ז משמע דאפילו לא אמר הנוסח ממש יצא וצ"ע לדינא. וי"ל דטעמו משום דעביד כבית שמאי. משמע בכנפי יונה ח"ב סימן ד' דיש להבדיל על נר של שעה וכן מבורר בכונות האר"י:

סימן רחצ

דיני נר הבדלה. וכו' מו סעיפים:

א (6) מברך א על הנר (3) בורא מאורי האש אם יש לו (4) בוראינו צריך לחזור אחריו והני מתי (MECHABER) שבת אב"ל (2) במוצאי יום הכיפורים יש אומרים שמחזר אחריו:

הנה (7) מי שאין לו כוס להבדיל (RAMA) עליו וכן בבשמי (8) האש מברך

ב ימצוה מן המוכרח לברך (9) על אבוקה ה"יש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך

ק"ג כי מטי לאבדולי קם שמעיה ואדליק אבוקה משרגא אמר ליה למה לך כולי האי הא מנחא שרגא אמר ליה שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד אמר ליה אי לא שמיע ליה מיניה דמר לא הוי עביד אמר ליה לא סבירא ליה למר אבוקה להבדלה מצוה מן המוכרח. רבים מקשים למה לא תירץ לו מיד מה שתירץ בסוף. והתירוץ הנכון הוא כך דמעשה היה שהיה נר מודלק שם ולקח אבוקה והדליקה מהנר וע"ז הקשה לו למה לך כולי האי פ"י למה הוצרכת ליקח אבוקה דסתם אבוקה ב' נרות ואתה מדליקה מן הנר די לך ליקח עוד נר א' והא מנחא שרגא ממילא יהיה לך ב' נרות דהיינו שרגא ונר אחד שמדליק השיב לו השמש עביד כן מצמצא אבל באמת אין צריך אלא לנר א' וע"ז הקשה לו דעל כל פנים שמע השמש איזה דבר מזה ממר מה שהביא לו לטעות בזה על זה אמר ליה לא ס"ל למר אבוקה להבדלה מצוה מן המוכרח ודבר זה שמע ממני והוא טעה לומר שצריך אבוקה מלבד השרגא וזה עשה מדעתו וזה פ"י פשוט ונכון ובהגהת מרדכי פירש בענין אחר ע"ש בחידושיך על הגמרא:

באר הגולה

רצח א. כרכות נ"א: ב. שם נ"א: אב"ד והמגיד פרק כ"ט הל"ד: ד. פסחים ק"ג: ה. ספר אהרות חיים הל' הבדלה ט"ו י"ז בשם התוס':

BE'ER HAGOLAH

ציונים לשו"ע הרב

סימן רחצ סעיף א. כב"ע הרב - סעיף א, ב, ג. סעיף ב.

TZIYUNIM L'SHULCHAN ARUCH HARAV

משנה ברורה

ואך דוקא בליל מוצאי שבת ולא יותר דעבר זמנו וכדלקמן בסימן רצ"ט סעיף 1: **(ד) מי שאין לו כוס וכו'.** ואם משער שידומן לו כוס בלילה ורוצה ללמוד קודם שיבוא לידו הכוס (ג) מצדד הגרע"א בחידושי של"א יברך עתה על הנר וטוב יותר שיתירם על הכוס: **על אבוקה.** שאורה רב וטוב להדר שיהיה של שעה נ"א בשם גוד כתב בשם ספר חסידים דלא יקח עצי דמשחן שקורין אשכנז מפני שריחו רע ונראה דהיינו אותן שנשמע מהן ריח והנה לעיל בסימן רס"ד איתא דגם בנר של זפת גופא מדליקין בליל שבת וכן בעיטורן שבדרי ירחו רע אפילו הכי היו מדליקין בו אי לאו משום שמא יניח ויצא באמצע הסעודה ובודאי לא עדיף אור הבדלה שאין צריך לחזור אחריו מנר שבת שהוא חובה ואולי דכונת הספר חסידים שאין זה מן המוכרח אף שאורו רב מפני ריחו

רצח א (א) מברך על הנר וכו'. משום דתחילת ברייתו הוי במוצאי שבת כדארמין בפסחים דף נ"ד במוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון וטחן ב' אבנים זו כזו ויצא מהן אור והא דמברכין במוצאי יום הכיפורים אף כשאינו חל במוצאי שבת מפני שהוא (6) כעין הבדלה שכל היום היה אסור להשתמש בזה האור ולא כמו בשאר יו"ט ועכשיו מותר (5) ולכך דעת הש"ס לחזור אחריו כמו להבדלה: **(ב) בורא מאורי האש** איכא בנורא לבנה אדומה וירוקה ואם אמר מאור האש יצא אפילו בדיעבד. ואם אמר ברא מאורי האש לשון עבר יצא: **(ג) ואין צריך לחזור אחריו.** שאין מברכין אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת וכנ"ל ועל כן יוכל לברך על הכוס אפילו בלא נר ומתי שידומן לו אחר כך שיראה אש ויהנה לאור יברך בורא מאורי האש

MISHNAH BERURAH, BIUR HALACHAH & SHAAR HATZIYON

שער הציין

מכ"כ וכלקמן בס"י תרכ"ד ושייך בו הבדלה שכל היום אסור ועכשיו מותר והא דתירין איתא בפרשיה וגם הגר"א רמז לזה ומ"א תי"ח באופן אחר בס"י ולפי הנראה שחשב שזהו כונת הראב"ד המובא כ"י אבל הגר"א לא פירש כן: (א) ואף דלכסוף מסתפק בזה מדברי הכלבו המנהג כמו שכתב מעיקרא דהרי נהגין העולם לומר ויתן

(6) ב"י בשם הרשב"א והגר"א: (5) ב"י הג"ל והגר"א ואף דבשבת ג"כ היה אסור להשתמש באור ואפ"ה אין צריך לחזור אחריו התם הלא מותר לברך גם על האור שלא היה במציאות כלל בשבת אלא הוציאו עתה מן האבנים וכלקמן בס"י ולא שייך בו הבדלה מש"כ במוצאי יו"ט שאין מברכין על אור היוצא מאבנים כ"א על אור שבת

Introduction to *Hilchos Shabbos*

What are the *mitzvos* and prohibitions of observing *Shabbos*?

The *Torah* contains several instructions regarding *Shabbos* observance. One of these commandments is “*Zachor*” (remember) and another is “*Shamor*” (safeguard).¹ “*Zachor*” refers to the positive *mitzvos* associated with *Shabbos*, such as *Kiddush* and *Havdalah*, while “*Shamor*” refers to the negative *mitzvos*, such as the prohibition of performing *melachah*.²

Which activities are prohibited on *Shabbos*?

The *Torah* commands us to refrain from performing “*melachah*” (labor) on *Shabbos*, as the *pasuk*³ states: “*Lo sa'aseh kol melachah*” (you shall not perform any labor). However, *Torah Sheb'chsav* does not explicitly define *melachah*.⁴

It is *Chazal* who teach that since the *mitzvah* of keeping *Shabbos* is juxtaposed in the *Torah* to the detailed instructions for the building of the *Mishkan*, one can derive that the activities necessary for the construction⁵ of the *Mishkan* are those activities that the *Torah* refers to when it tells us that *melachah* is forbidden on *Shabbos*.⁶ Therefore, although the term *melachah* literally means “work,”

whether an activity is forbidden on *Shabbos* depends not on how much physical exertion it involves, but rather, on its relationship to the type of labor involved in constructing the *Mishkan*.⁷

What are “*avos*” and what are “*toldos*”?

In addition to the precise activities that were performed in the course of building the *Mishkan*, many other activities are also prohibited on *Shabbos* because of their conceptual similarity to a *Mishkan*-building activity. This explains why throughout *Hilchos Shabbos*, the terms “*avos*” (fathers) and “*toldos*” (descendants) are used when referring to the forbidden *melachos*. “*Avos*” are the precise activities performed during the construction of the *Mishkan*, whereas “*toldos*” are activities that resemble *avos* but are not exactly the same. Both *avos* and *toldos* are *assur mid'oraisa*.⁸

Which activities that were performed during the construction of the *Mishkan* are forbidden on *Shabbos*?

Chazal understood that there were 39 primary forms of labor involved in the construction of the *Mishkan*, and that these activities are the forbidden

Sources & Notes

1. *Shemos* 20:8, *Devarim* 5:12.

2. *Ramban* on *Shemos* 20:8.

3. *Shemos* 20:10, *Devarim* 5:14.

4. With the exception of *hav'arah* (kindling a fire), which is explicitly mentioned by the *Torah* as being forbidden on *Shabbos* [*Shemos* 35:3].

5. *Eglei Tal* [*Pesichah* n. 1] understands that according to *Rashi*, the *melachos* are derived from the construction of the *Mishkan*, while according to *Rav Hai Gaon*, the *melachos* are derived from the operation of the *Mishkan* and the bringing of the *korbanos*.

6. *Shabbos* 49b.

7. The prohibition of performing *melachah* pertains not only to adults but also to children; *Torah Sheb'chsav* [*Shemos* 20:10, *Devarim* 5:14] explicitly states that *melachos* are forbidden for everyone, including young children, servants, and even animals.

8. One practical difference between *avos* and *toldos* is with regard to how many *korbanos* one brings if he performs an *av* and its *toldah* together; another concerns how one should warn someone who is breaking *Shabbos* (see *Shabbos* [68a]).

melachos of *Shabbos*.⁹ Following is a list of these 39 *melachos*, as presented by the *Mishnah*:¹⁰

1) *Zore'a* (sowing), 2) *Choresh* (plowing), 3) *Kotzer* (reaping), 4) *Me'amar* (gathering), 5) *Dash* (threshing), 6) *Zoreh* (winnowing), 7) *Borer* (selecting), 8) *Tochen* (grinding), 9) *Meraked* (sifting), 10) *Lash* (kneading), 11) *Ofeh* (baking/cooking), 12) *Gozez* (shearing), 13) *Melaben* (laundering), 14) *Menapetz* (combing raw material), 15) *Tzove'a* (dyeing), 16) *Toveh* (spinning), 17) *Meiseich* (stretching the warp threads), 18) *Oseh Shtei Batei Nirin* (constructing heddles), 19) *Oreg* (weaving), 20) *Potze'a* (unraveling), 21) *Kosher* (tying), 22) *Matir* (untying), 23) *Tofer* (sewing), 24) *Kore'a* (tearing), 25) *Tzad* (trapping), 26) *Shochet* (slaughtering), 27) *Mafshit* (skinning), 28) *Mole'ach* (salting), 29) *Me'abed* (tanning), 30) *Memachek* (smoothing), 31) *Mechatech* (cutting to size), 32) *Koseiv* (writing), 33) *Mochek* (erasing), 34) *Boneh* (building), 35) *Soser* (demolishing), 36) *Mechabeh* (extinguishing), 37) *Mav'ir* (kindling), 38) *Makeh B'patish* (striking the final blow), 39) *Hotza'ah* (carrying).

What is the difference between an *issur d'oraisa* and an *issur d'rabbanan* in *Hilchos Shabbos*?

When learning *Hilchos Shabbos*, it is important to consider whether a particular activity is prohibited *mid'oraisa* (by *Torah* decree) or *mid'rabbanan* (by Rabbinic decree). Although both are equally binding, there are circumstances in which leniencies are possible or appropriate when an *issur d'rabbanan* is concerned, such as when tending to a *choleh* (sick person) or when it is a question of *Amirah Lnachri*

(instructing a non-Jew). Furthermore, if a Jew performed an *issur* on *Shabbos*, whether one may benefit from its outcome depends on whether the *melachah* is forbidden *mid'oraisa* or *mid'rabbanan*.

What is the difference between “*chayav*,” “*patur*,” and “*mutar*”?

When discussing whether a particular action is permitted or forbidden on *Shabbos*, one of three possible terms is often used:

Chayav (lit. “liable”): This means that the activity is forbidden *mid'oraisa*. When the *Beis Hamikdash* was standing, one who inadvertently performed such a *melachah* on *Shabbos* was obliged to bring a *korban chatas* (sin-offering) to atone for the transgression. If somebody wantonly transgressed such a *melachah* on *Shabbos* and the transgression was witnessed by *kosher* witnesses who had warned him not to sin, the offender was liable for the death penalty imposed by *Beis Din*. If the transgression was not witnessed by *kosher* witnesses, the transgressor received “*kareis*,” a Divinely-imposed punishment that includes premature death.

Patur (lit. “exempt”): The full term is “*patur, aval assur*” (lit. “exempt, but forbidden”). This means that the activity is forbidden *mid'rabbanan*. Thus, one who performs such an activity even intentionally is *patur* from the death penalty and from *kareis*; if he inadvertently performed the activity he is *patur* from bringing a *korban chatas*.

Mutar (lit. “permitted”): This means that the activity is fully permitted on *Shabbos* i.e., neither an *issur d'oraisa* nor an *issur d'rabbanan* is involved.

Sources & Notes

9. Derived from the fact that the word *melachah* appears 39 times in the *Torah*, and also alluded to in the *gematria* (numerical value) of the words “*Eileh hadevarim*” (these are the things) regarding forbidden *melachah* on *Shabbos* (see

Shabbos [97b].)

10. *Shabbos* 73a. See *Rambam* [*Shabbos* 7:1] for an alternative, somewhat different list.

What is “*Melech Machsheves*”?

When the *Torah* describes the work performed for the construction of the *Mishkan*, the term “*Melech Machsheves*” (thoughtful work) is used.¹¹ Therefore, for a *melachah* to be *assur mid’oraisa* on *Shabbos*, it must be performed in a manner of “*Melech Machsheves*.”

The *poskim* discuss the definition of this term. Some¹² understand that *Melech Machsheves* means that a *melachah* must be performed with full intent; others¹³ understand it to mean that a *melachah* must be performed in a professional manner.

In practical terms, what emerges from this is that one does not transgress a *d’oraisa* prohibition unless the *melachah* performed meets certain criteria, including performing the *melachah* in the normal manner and with full intent. In most cases, if one performs a *melachah* without fulfilling all the criteria of *Melech Machsheves*, one transgresses a *d’rabbanan* prohibition.

What is *Hilchos Shabbos* in *Shulchan Aruch*?

Hilchos Shabbos is the set of *simanim* (chapters) in *Shulchan Aruch Orach Chaim* pertaining to the observance of *Shabbos*, beginning with *halachos* that are relevant to *Erev Shabbos* and continuing with *halachos* relevant to *Shabbos* itself.

The first section of *Hilchos Shabbos* (from *siman* 242 until *siman* 300) discusses activities which are either permitted or forbidden on *Erev Shabbos*, *Shabbos* preparations, and various *mitzvos* relating to general observance of *Shabbos* (such as *Hadlakas*

Neiros, *Kiddush*, *Shabbos* meals, *tefillos*, and *Kriyas Hatorah*). The next major section of *Hilchos Shabbos* (from *siman* 301 until *siman* 344) discusses the *melachos* that are forbidden on *Shabbos*, as well as all the Rabbinic prohibitions of *Shabbos*.

Which areas of *Hilchos Shabbos* are covered in this Translated and Explained *Shulchan Aruch*?

Hilchos Shabbos is a lengthy study, encompassing well over one hundred *simanim* in *Shulchan Aruch Orach Chaim*.

In developing this Translated and Explained *Shulchan Aruch*, the goal was to focus on the areas of *Hilchos Shabbos* that are most often studied and arise most frequently in daily life. Therefore, this edition covers ten core areas of *Hilchos Shabbos*. Each unit is structured to provide the background to the rulings of *Shulchan Aruch*, outline the major discussions in the *poskim*, and then present their practical applications.

- (1) *Hadlakas Neiros* (*Siman* 263): This unit addresses the *mitzvah* of lighting *Shabbos* candles, including who is obligated, proper timing and placement, and the *halachic* implications of accepting *Shabbos* early.
- (2) *Kiddush* (*Simanim* 271–273): This unit addresses the obligation of *Kiddush* on *Shabbos* night and day, the prohibition of eating before *Kiddush*, the validity of different wines, what to do when wine is unavailable, and the requirement of reciting *Kiddush* in the location of the *seudah*.

Sources & Notes

11. *Shemos* 35:33.

12. *Rashi* on *Bava Kama* 60a, *Rashi* on *Chagigah* 10b. See also *Shvus Yitzchak* [vol. 6, ch. 12].

13. *Targum Onkelos* and *Targum Yonasan ben Uziel* on *Shemos* 35:33, *Rashi* on *Beitzah* 13b. See also *Shvus Yitzchak*

[*ibid.*] who posits that for a *melachah* to be a *Melech Machsheves*, it must be performed both with full intent and in a professional manner. This is also evident from *Rashi* [cited in the previous footnote and also here] who mentions both definitions of *Melech Machsheves* in different contexts.

- (3) *The Three Seudos of Shabbos* (*Simanim* 274, 289, 291, 300): This unit addresses the structure and *halachos* of the *Shabbos* meals, including *Lechem Mishneh*, the daytime *Kiddush* and meal, *Seudah Shlishis*, their proper timing and required foods, and *Melaveh Malkah* on *Motzaei Shabbos*.
- (4) *Havdalah* (*Simanim* 296–299): This unit addresses the obligation of *Havdalah*, the use of wine, spices, and candle, the requirement to benefit from the flame, and the prohibition of eating or performing *melachah* before *Havdalah*.
- (5) The *Tefillos* of *Shabbos* (*Simanim* 267, 282, 285, 286): This unit addresses the *halachos* of the *Shabbos tefillos*, including *Minchah* on *Erev Shabbos*, *Ma'ariv* on Friday night, reading the *Torah* and *aliyos*, *Shnayim Mikra V'echad Targum*, and the laws of *Mussaf*, including the proper timing and related restrictions.
- (6) *Bishul* and Food Preparation (*Simanim* 253, 257, 318): This unit addresses the *melachah* of *Bishul* in depth, including cooking on various heat sources, leaving food to cook on a fire from before *Shabbos* (*shehiyah*), replacing food on a fire on *Shabbos* (*chazarah*), insulating food (*hatmanah*), and the *halachic* status of food cooked in violation of the laws of *Shabbos* (*ma'aseh Shabbos*).
- (7) *Muktzeh* (*Simanim* 308–311): This unit addresses the different categories of *muktzeh* and the *halachic* parameters for moving such items directly or indirectly.
- (8) *Borer* (*Siman* 319): This unit addresses the *melachah* of selecting with implements or by hand, and clarifies the required conditions for permissible selection.
- (9) *Refuah* and *Pikuach Nefesh* (*Simanim* 328–331): This unit addresses medical treatment on *Shabbos*, distinguishing between life-threatening and non-life-threatening conditions, the Rabbinic restrictions on *refuah*, cases of *pikuach nefesh* that mandate breaking *Shabbos*, childbirth on *Shabbos*, and the *halachos* of a *bris milah* performed on *Shabbos*.
- (10) *Amirah Lnachri* (*Simanim* 243–247, 276, 307): This unit addresses the prohibition of instructing a non-Jew to perform *melachah*, permitted exceptions, business partnerships and rental arrangements with non-Jews, lending items or animals to non-Jews over *Shabbos*, letters delivered by non-Jews, and related restrictions concerning speech and reading material on *Shabbos*.

Index of *Shabbos* Concepts

Amirah L'nachri

(Lit. "instructing a non-Jew")

The prohibition of *Amirah L'nachri* (sometimes referred to as *Amirah Laku*^m) forbids asking or telling a non-Jew (either on *Shabbos* or during the week¹) to perform any *melachah*² that is forbidden for a Jew on *Shabbos*.³ *Rambam*⁴ explains that *Chazal* enacted this prohibition to ensure people took *Shabbos* seriously and did not end up performing the *melachah* themselves.

Nonetheless, in certain specific situations it is permitted to ask a non-Jew to perform an *issur d'rabbanan* (and sometimes even a *melachah*) on *Shabbos*. Following are some of these cases: a) For the needs of a *choleh*,⁵ it is permitted to ask a non-Jew to perform even a *melachah* that is prohibited *mid'oraisa*.⁶ b) For the needs of someone who is mildly ill⁷ but not incapacitated, one may ask a non-Jew to perform something that is prohibited *mid'rabbanan*. c) To fulfill a *mitzvah*, one may ask a non-Jew to perform something that is prohibited *mid'rabbanan*. d) In a case of great necessity,⁸ one may ask a non-Jew to perform something that is prohibited *mid'rabbanan*.⁹

Davar She'eino Miskavein

(Lit. "action with an unintended outcome")

One of the aspects of *Melech Machsheves* is having full intent; without it, one is not liable *mid'oraisa* even if a *melachah* is ultimately performed. Therefore, one may perform a permitted action even if the result of that action might possibly be the usual outcome of a forbidden *melachah*. This is classified as a *davar she'eino miskavein*¹⁰ and is permitted on *Shabbos*.¹¹ One example of this is that one may drag an item of furniture over earth on *Shabbos*,¹² provided that it is not certain that this will lead to a furrow being dug.¹³ Even if a furrow does ultimately result, since that was only a possible outcome and not a certainty, the action is not considered a *melachah* and remains permitted.

Davar She'eino Miskayeim

(Lit. "an action with a non-permanent outcome")

Another of the aspects of *Melech Machsheves* is that the outcome of the *melachah* must be permanent; otherwise, its performance is not *assur mid'oraisa*.¹⁴ A *davar she'eino miskayeim* is one whose results will

Sources & Notes

1. *Shulchan Aruch* 307:2.
2. Or *shvus*. *Shulchan Aruch* 307:2, *Mishnah Berurah* 307:8.
3. *Rambam Hilchos Shabbos* 6:1. See also *Shulchan Aruch* [307:2].
4. *Ibid*.
5. Defined as somebody who is bedridden or otherwise incapacitated [*Shulchan Aruch* *ibid.*]. This applies even if there is no immediate danger to life or limb.
6. *Shulchan Aruch* 328:17.
7. This refers to a moderate ailment or pain that is painful but not incapacitating.
8. *Mishnah Berurah* [307:22] quotes *Magen Avraham* who rules that this leniency only applies when the potential

- financial loss is large.
9. *Shulchan Aruch* 307:5.
 10. The *halachah* follows *R' Shimon* who maintains [*Shabbos* 22a] that *davar she'eino miskavein* is permitted and that it is not a *Melech Machsheves* in the context of the *halachos* of *Shabbos*.
 11. Unlike in other scenarios where an action is not classified as *Melech Machsheves* and yet is still forbidden *mid'rabbanan*, a *davar she'eino miskavein* is permitted *l'hatchilah*.
 12. Which could be a problem of *Choresch* (plowing).
 13. *Shabbos* 22a, 41b; *Shulchan Aruch* 337:1.
 14. *Rashba* on *Shabbos* 115b, cited by *Biur Halachah* [340:4 s.v. *B'mashkin*].

break down or disappear spontaneously within a short period of time. For example, words written with juice¹⁵ will fade within minutes; a wall that is extremely sloppily built will collapse after a few days.¹⁶ Therefore, building such a wall or writing with juice is not *assur mid'oraisa*. Additionally, *melachos* whose outcomes are so fragile that any slight interference will cause the results to collapse or disappear are also considered *davar she'eino miskayeim* (even if in theory, the results could be permanent in the absence of any interference). For example, if one writes in sand, although the writing could in theory remain indefinitely if left untouched, since any slight movement will destroy the words, such writing is considered a *davar she'eino miskayeim*.¹⁷ Performing a *davar she'eino miskayeim* is still *assur mid'rabbanan*.

Devarim Assurim B'shabbos

(Lit. "forbidden speech on Shabbos")

Aside from the *melachos* and other activities that are forbidden on *Shabbos*, the *Navi*¹⁸ instructs us to refrain from certain forms of speech on *Shabbos*.¹⁹ *Chazal* explain that this refers to talking about things that one plans to do after *Shabbos* that are forbidden on *Shabbos* itself.²⁰ For example, it is forbidden to say on *Shabbos*, "Tomorrow I will build that wall," or "Next week I will buy..." because building and making purchases are forbidden on

Shabbos.²¹

This prohibition specifically applies to discussing activities that are absolutely prohibited on *Shabbos*. However, if there is a permissible way of performing the activity on *Shabbos*, discussing it does not fall under the prohibition of forbidden speech, even if one does not intend to do the *melachah* in that permitted manner. Consequently, one may say on *Shabbos*, "Tomorrow I will go to a certain place..."²² even if the destination is beyond the *techum Shabbos* (the boundary beyond which one may not walk on *Shabbos*), because it is hypothetically possible to walk there on *Shabbos* given certain conditions.²³

Gramma

(Lit. "indirectly causing an outcome")

Another of the aspects of *Melech Machsheves* is that the *melachah* must be performed directly; otherwise, one is not liable *mid'oraisa*. If one only causes a *melachah* to occur but does not actually perform the *melachah* directly, this is classified as "*grama*" and is not *assur mid'oraisa*. An example of *grama* is pouring water around a fire rather than on the flames, so that when the fire reaches the water, it will be extinguished.

There is a dispute among the *poskim*²⁴ regarding whether *grama* is permitted, or forbidden

Sources & Notes

15. *Mishnah Berurah* 340:19-22.

16. *Sha'ar Hatziyun* 303:68.

17. *Mishnah Berurah* 340:20.

18. *Yeshayahu* 58:14.

19. This instruction is classified "*Divrei Kabbalah*," indicating that it is learned from *Navi*. *Divrei Kabbalah* have a more stringent status than other *issurei d'rabbanan*; for example, we are strict regarding a *safek* concerning *Divrei Kabbalah* (see *Pri Megadim* [*Pesichah Koleles* 18]).

20. *Shulchan Aruch* 307:1.

21. Although purchasing is prohibited *mid'rabbanan*, it is also included in the prohibition (see *Mishnah Berurah*

[307:1]).

22. Nonetheless, one may only say, "Tomorrow I will go to..." and not, "Tomorrow I will drive to..." as driving is always forbidden on *Shabbos* (see *Mishnah Berurah* [307:30]).

23. One could, in theory, construct houses along the route and extend the *techum*. Although in practice there are no houses along the route and therefore practically speaking it is forbidden to walk there on *Shabbos*, it is still permitted to discuss going there on *Shabbos*, as it is not inherently forbidden (see *Shulchan Aruch* [307:8]).

24. *Shulchan Aruch* 334:22.

mid'rabbanan other than²⁵ in cases where it is necessary to prevent a financial loss.²⁶

It should be noted that the classification of *grama* does not apply if the *melachah* commences immediately upon the execution of the action. For example, if a person places a pot of food on the fire on *Shabbos*, that is not *grama*, because the cooking process begins right away.²⁷

Melachah She'einah Tzrichah L'Gufah

(Lit. "work that is not required for itself")

Another of the aspects of *Melech Machsheves* is that the *melachah* must be performed for the same purpose for which it was performed in the *Mishkan*.²⁸ An example of this is that if one digs a hole in the ground on *Shabbos* because one needs the hole, this is classified as *tzrichah l'gufah* and he is liable *mid'oraisa*. However, if the hole was dug because one needs the dirt (but has no interest in the hole per se) this is classified as *einah tzerichah*

l'gufah and he is not liable *mid'oraisa*.²⁹ Similarly, one who extinguishes a burning piece of wood because he wants the charcoal is liable *mid'oraisa*.³⁰ However, one who extinguishes the same piece of wood because he doesn't want the room to overheat has performed a *melachah she'einah tzrichah l'gufah* and he is not liable *mid'oraisa*.³¹ Nonetheless, performing a *melachah she'einah tzrichah l'gufah* is a severe³² *issur mid'rabbanan*.

Misaseik

(Lit. "preoccupied")

Another of the aspects of *Melech Machsheves* is that the *melachah* must be performed with full intent. If one performs a *melachah* without awareness of what he is doing,³³ this is termed *misaseik* and he is not liable *mid'oraisa*. For example, if one is unaware that he has something in his pocket as he walks in a *reshus harabim* (public domain), he is not liable *mid'oraisa* for carrying as he is *misaseik*.³⁴ Similarly, one who leans against a wall and accidentally presses against a light switch,

Sources & Notes

25. According to *Rama*, *grama* is not as severe as other *issurei d'rabbanan* which is why it is permitted in specific situations.

26. In fact, extinguishing a fire (when one does not intend to make charcoal) is also not a *Melech Machsheves* because it is *einah tzrichah l'gufah*. Nevertheless, *Biur Halachah* [334:22 s.v. *Gram kibuy*] notes that the leniency of *Shulchan Aruch* regarding *grama* pertains to all *melachos* and not only to extinguishing.

27. *Shemiras Shabbos K'hilchasah* 1:26. There are *melachos* for which the normal way of performing them is with a *grama* (such as *Bishul*, *Zore'a*, *Tzove'a*) and therefore one is liable *mid'oraisa* for causing the *melachah* to occur. Regarding other *melachos* which are usually performed without a *grama* (such as *Kibuy*, *Koseiv*, *Makeh B'patish*), if one causes these *melachos* to occur indirectly through a *grama*, he is not liable *mid'oraisa*.

28. *Tosfos* on *Shabbos* 94a.

29. *Mishnah Berurah* 334:84-85.

30. The *melachah* of *Kibuy* (extinguishing) was performed during the construction of the *Mishkan* in order to obtain

charcoal from the burnt wood.

31. *Ibid*.

32. *Rambam* [*Shabbos* 1:7] maintains that *melachah she'einah tzrichah l'gufah* is forbidden *mid'oraisa*. The accepted *halachic* position is not in line with *Rambam* (as is evident from *Mishnah Berurah* in several places); *melachah she'einah tzrichah l'gufah* is viewed as a *d'rabbanan* prohibition. Nevertheless, it is more severe than a standard *d'rabbanan* prohibition, which is why in various instances where it is permitted to perform an *issur d'rabbanan* (e.g., for a *choleh* or during *bein hashmashos*), it is still forbidden to perform a *melachah she'einah tzrichah l'gufah* (see *Mishnah Berurah* [278:3 and 342:1]).

33. This should not be confused with *b'shogeg* (a *melachah* performed "by mistake") where a person is fully aware of what he is doing but unaware that the day is *Shabbos*, or that the action he is performing is forbidden. Regarding *misaseik*, one is fully aware that the day is *Shabbos* and that the action of carrying or turning on a light etc. is forbidden, but he is unaware that what he is doing involves a *melachah*.

34. *Mishnah Berurah* 301:19.

which turns on a light, is considered *misaseik*.³⁵ *Misaseik* is still *assur mid'rabbanan*.³⁶

Muktzeh

(Lit. “set aside”)

One category of *issurei d'rabbanan* on *Shabbos* is the prohibition of *Muktzeh* (meaning “designated” or “set aside”). *Muktzeh* is the prohibition of moving certain objects on *Shabbos*, including tools or other implements which one uses to perform *melachos* (such as a pen or hammer) as well as objects that have no use or function on *Shabbos* (such as stones or earth).

*Rambam*³⁷ states that the reason that *Chazal* instituted the prohibition of *Muktzeh* is “so that one will not move objects on *Shabbos* as he does on a weekday ... and ultimately he will not rest on *Shabbos*.” *Rambam*³⁸ adds that if one was allowed to move tools or implements which are generally used to perform *melachos*, he might end up using these items to perform *melachah* on *Shabbos*.

Psik Reisha

(Lit. “Cut off the head”)

A *psik reisha* is an action that will definitely result in a specific outcome. The full phrase is “*psik reisha v'lo yamus*” which means “if one cuts off the head, will it not die?” If an action will certainly result

in the usual outcome of a forbidden *melachah*, it is termed a *psik reisha* and one may not perform it on *Shabbos*.³⁹ For example, it is forbidden to drag a heavy piece of furniture over earth, because although one's intention is merely to move the item from one place to another, it is inevitable that a furrow will be dug.⁴⁰

Within the category of *psik reisha*, it is important to determine whether the outcome of the *melachah* is “*nicha lei*” (desired) or “*lo nicha lei*” (undesired).⁴¹ *Psik reisha d'nicha lei* is forbidden *mid'oraisa* whereas *psik reisha d'lo nicha lei* is forbidden *mid'rabbanan*.⁴²

For example, washing one's hands on *Shabbos* over a flower bed,⁴³ where the water will inevitably fall onto the flowers,⁴⁴ is *assur mid'oraisa* since one is (generally) pleased about flowers being watered and growing well. By contrast, opening a door that will certainly result in a draft blowing in and extinguishing a candle, assuming one has no interest in the candle being extinguished, is *assur mid'rabbanan*.⁴⁵

Shinuy

(Lit. “difference,” i.e., in an unusual manner)

Another of the aspects of *Melech Machsheves* is that the *melachah* must be performed in an efficient and correct manner. Therefore, one is only

Sources & Notes

35. *Shemiras Shabbos K'hilchasah* 1:30.

36. *Shemiras Shabbos K'hilchasah* 1:30:130.

37. *Rambam Hilchos Shabbos* 24:12.

38. *Rambam Hilchos Shabbos* 24:13.

39. *Shabbos* 75a, 103a.

40. *Shulchan Aruch* 337:1, *Mishnah Berurah* 337:4.

41. Although “*lo nicha lei*” literally means undesirable, *Biur Halachah* [320:18 s.v. *D'lo nicha lei*] states (based on *Tosfos* [*Shabbos* 75]) that if one is merely indifferent to the consequence (that is, he does not actively dislike it), this is also considered *lo nicha lei*.

42. *Biur Hagra* 253:5:69, *Biur Halachah* 320:18 s.v. *Yesh mi shematir*. It should be noted that although this is the main opinion in the *poskim*, the *Aruch* maintains that *psik reisha d'lo nicha lei* is permitted.

43. *Shulchan Aruch* 336:3 and *Mishnah Berurah* 336:26-27.

44. Problematic due to the *melachah* of *Zore'a* (planting).

45. *Shulchan Aruch* 277:1. In fact, this is forbidden *mid'rabbanan* rather than *mid'oraisa* for two different reasons: 1) It is (presumably) *psik reisha d'lo nicha lei*; 2) It is a *melachah she'einah tzrichah l'gufah*.

liable *mid'oraisa* for performing a *melachah* if one does so in the usual way in which the *melachah* is performed. Performing a *melachah* in an unusual way, referred to as “with a *shinuy*” or “*k'lachar yad*” (lit. backhandedly) is forbidden *mid'rabbanan*.⁴⁶ For example, one who cuts his nails with nail scissors or clippers transgresses the *melachah* of *Gozez*⁴⁷ (shearing). Biting off one's nails or pulling them off with one's fingers is a *d'rabbanan* transgression rather than *d'oraisa*, as these are unusual ways in which to cut nails.⁴⁸ Similarly, a right-handed person who writes with his left hand has performed the *melachah* of *Koseiv* (writing) with a *shinuy*,⁴⁹ and although this is certainly forbidden *mid'rabbanan*, he has not violated a *d'oraisa* transgression.⁵⁰

Shvus

(Lit. “cessation”)

The term *shvus* refers to a *mid'rabbanan* prohibition on *Shabbos* and *Yom Tov*. As implied by the word itself, the various *shvusim* were enacted by *Chazal* to ensure that people rest on *Shabbos*, not only from actual *melachos*, but also from other activities that *Chazal* decided would compromise the sanctity of *Shabbos*. *Shvusim* include *Amirah Lnachri*, *Mekach U'memkar* (conducting business transactions), and the prohibitions of climbing trees, riding animals, and swimming on *Shabbos*.

Since *shvusim* are inherently *d'rabbanan*

enactments and not *d'oraisa* prohibitions, leniencies are sometimes permitted in specific situations and scenarios. For example, it is permitted to ask a non-Jew to perform any *melachah* necessary for a sick person.

Tirchah

(Lit. “exertion”)

Actions or activities that involve significant physical exertion are forbidden *mid'rabbanan* due to *tirchah*⁵¹ (exertion). Examples include washing dishes that are not needed for *Shabbos*⁵² and pouring water into a vase of flowers.⁵³

Tosefes Shabbos

(Lit. “the addition of Shabbos”)

Shabbos begins at *bein hashmashos*⁵⁴ (twilight) on Friday night and ends at *tzeis hakochavim*⁵⁵ (nightfall) on *Motzaei Shabbos*. One should extend *Shabbos* by accepting *Shabbos* on Friday afternoon before *bein hashmashos* and by delaying the recital of *Havdalah* on *Motzaei Shabbos*. The extra time that one adds to *Shabbos* is referred to as *Tosefes Shabbos*. According to many *poskim*,⁵⁶ *Tosefes Shabbos* is an obligation, both before and after *Shabbos*.

Furthermore, if a town or community accepts *Shabbos* early, this communal *Shabbos* acceptance is binding for the entire community.⁵⁷

Sources & Notes

46. *Mishnah Berurah* 328:35.

47. *Shulchan Aruch* 340:1.

48. *Mishnah Berurah* 340:2.

49. This specifically pertains to writing, because writing with one's left hand is abnormal. However, regarding *melachos* that one would normally use either hand to perform (such as switching on a light or carrying an item in a *reshus harabim*), one is liable even if he is a right-handed person using his left hand.

50. *Mishnah Berurah* 340:22.

51. See also *Shulchan Aruch* [333:3] and *Mishnah Berurah*

[333:1].

52. *Shulchan Aruch* 323:6 and *Mishnah Berurah* 323:28.

53. *Mishnah Berurah* 336:54.

54. *Shulchan Aruch* 261:1.

55. *Shulchan Aruch* 293:2

56. 261:2. *Mishnah Berurah* [261:19] holds that the obligation of *Tosefes Shabbos* mentioned here by *Shulchan Aruch* pertains both to before and after *Shabbos*.

57. See *Shulchan Aruch* [263:12-13] and *Mishnah Berurah* [261:28].

One may accept *Shabbos* early on Friday afternoon from *Plag Haminchah* (lit. “half of *Minchah*”), which is halfway between the time of *Minchah Ketanah*⁵⁸ and *shkiah* (sunset). If one accepts *Shabbos* before this time, the acceptance is void and one is still permitted to perform *melachah* until *Shabbos*.⁵⁹

Uvdin D'chol

(Lit. “weekday activities”)

Uvdin D'chol refers to activities that *Chazal* prohibited on *Shabbos* because they are mundane and therefore inappropriate on *Shabbos*.

Examples include the prohibition of measuring on *Shabbos*⁶⁰ and the prohibition of grating foods with a grater⁶¹ on *Shabbos*,⁶² as *Chazal* deemed these actions “weekday activities.”

Yad Soledes Bo

(Lit. “a hand recoils from it”)

The *Gemara*⁶³ defines the temperature threshold at which *Bishul* can occur as being “*yad soledes bo*.” *Rashi*⁶⁴ explains that this temperature is one at which if a person touches the item, he will reflexively withdraw his hand to prevent it from getting burned.

The *Gemara* defines *yad soledes bo* as the temperature at which a baby’s stomach would be scalded were it to encounter the hot object.⁶⁵

There is a difference of opinion among the contemporary *poskim* regarding what temperature this is in practical terms, ranging from 104°F/40°C until 160°F/71°C.⁶⁶

Sources & Notes

58. *Minchah Ketanah* is two and a half *sha'os zmanios* (seasonal hours) before the end of the day. Thus, *Plag Haminchah* is one and a quarter *sha'os zmanios* before the end of the day.

59. *Rama* 261:2 and *Mishnah Berurah* 261:25.

60. See *Shulchan Aruch* [306:7] and *Mishnah Berurah* [306:34].

61. *Shulchan Aruch* 321:10 and *Mishnah Berurah* 321:36.

62. Even if these foods are not subject to the *melachah* of *Tochen*.

63. *Shabbos* 40b.

64. *Shabbos* 40a s.v. *Soledes*.

65. *Psakim U'teshuvos* [Yoreh De'ah 105:11] suggests that

this is an objective standard, since all very young babies get burnt by scalding water at a fixed temperature. Therefore, he rules that one may not measure *yad soledes bo* by merely testing the water with one’s hand. He does, however, note that *Darchei Teshuvah* [105:51] cites several opinions who do rely on the empirical test of placing one’s hand in water to determine its temperature, and notes that several *poskim* conducted themselves accordingly. This is based on *Talmud Yerushalmi* [*Shabbos* 3:4] where R’ Yehudah bar Pazi defines *yad soledes bo* as hot enough to burn one’s hand.

66. See *Shiras Hayam Issur V'heter* (105:2, p. 322) for a summary of the relevant opinions.

סעודות שבת

אורה חיים
SHABBOS

הלכות
שבת

מכון
סמיכה

רפמ"ב (א) הוי שכר ושאר משקין. קשה לי הא קי"ל בסימן רי"א סעיף ג' הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד וכו' וא"כ כאן שמביאין לפניו

כוס שכר לברך שהכל ולחם לברך המוציא ממילא המוציא קודם שהיא ברכה פרטית נגד שהכל שהיא כוללת ויש כאן ברכה שאין צריך. וי"ל דכאן הכרח הוא לברך שהכל תחלה משום קידוש ועל כן תיקנו שיכוין שלא להוציא ברכת הלחם ג"כ בזה כדי שיהיה ניכר הקידוש כמ"ש הטור סימן ער"ב. וזה דומה למ"ש בי" בסיון רצ"א בשם התוספות שראוי שלא להפסיק באמצע סעודה משום ברכה שאינה צריכה אלא כיון שמפסיק לכבוד שבת אין כאן ברכה שלא לצורך ועיין סימן רצ"א בסופו:

רצא מי שיש לו מזון ב' סעודות ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו לכל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה [ספר חסידים סימן תתס"א] וכן משמע בשבת דף קי"ח דאמר עשה שבתך חול וכמ"ש סימן רמ"ב: ונ"ל

דמ"מ אם נמשכה סעודת הבקר עד אחר חצות יחלקה לב' וכמ"ש סעיף ג' דהא מכל מקום ישבע כשאוכל שנית וכן משמע במהר"ם טיקטין במרדכי (אות שצו) פרק י"ו דשבת ובשבולי הלקט (ע"ש סי' צג) בשם היראים אבל לכתחלה אין להמתין עד אחר חצות משום זה דמבטל עונג שבת כמ"ש ריש סימן רפ"ח. ומיהו לפמ"ש ריש סי' תמ"ד אפילו קודם חצות יחלקה לשנים דהא יש אומרים דיוצא בזה ע"ש: **(א) בכביצה.** לאו דוקא אלא יותר מעט מכביצה דכביצה מקרי אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב: **(א ב)** בליל שבת. נ"ל דה"ה מי שלא אכל בליל יום טוב יאכל ב' סעודות ביום עמ"ש סימן תקכ"ט וה"ה שאומר הקידוש של לילה: **(ב ג)** מו' שעות. נ"ל דאם התחיל קודם חצות ואכל עד אחר

סימן רצא

דיון שלש סעודות.

ובו ו' סעיפים:

א ⁽⁶⁾ איהא זהיר מאוד לקיים סעודה שלישית יואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה ⁽⁸⁾ ⁽³⁾ בכביצה ואם אי אפשר לו כלל לאכול ⁽²⁾ אינו חייב לצער את עצמו יוהחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ⁽⁷⁾ ליתן מקום לסעודה שלישית: הגה ומי שלא אכל ⁽²⁾ ⁽³⁾ בליל שבת יאכל ⁽¹⁾ שלש סעודות ביום השבת (הרא"ש פרק ערבי פסחים):

ב הזמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו ⁽¹⁾ ⁽²⁾ משש שעות ומחצה ולמעלה ואם עשאה קודם לכן ⁽⁸⁾ לא קיים מצות סעודה

שלישית: הגה יש אומרים דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת ⁽⁷⁾ דאז חוזרים הנשמות לגיהנם ⁽²⁾ ועל כן ⁽⁷⁾ אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים) ויש אומרים דיותר טוב

חצות יצא דהא עכ"פ אכל אחר חצות אבל אם יודע שתמשוך סעודתו עד אחר חצות אסור כמ"ש ריש סימן תע"א דלא כעולת שבת: **(ד)** אין לאכול וכו'. ובמהרי"ל (ה"ש סי' יא) כתוב אם יצאו הקהל מבית הכנסת אפילו הוא לא התפלל אסור לסעוד

באר הגולה

רצא א. שבת קי"ח: ב. טור והר"ן בשם בה"ג: ג. רמב"ם בפ"ל מהל' שבת ה"ט: ד. טור: ה. תוספות והרא"ש והמרדכי שם והגהות בפרק ל' אות ו' ח':

ציונים לשו"ע הרב

סימן רצא סעיף א. בשו"ע הרב - סעיף א: סעיף ב. בשו"ע הרב - סעיף ב:

משנה ברורה

גסה ואינה חשובה אכילה: **(ה)** בליל שבת וכו'. וג"כ צריך לקדש בשחרית כל הקידוש של לילה מלבד ויכלו אם לא קידש בערבית וכנ"ל בסימן רע"א סעיף ח' **(3)** וה"ה ביו"ט מי שלא אכל בליל יו"ט צריך לאכול שתי סעודות למחר ביום [דביו"ט החיוב הוא שתי סעודות אחת בלילה ואחת ביום] וה"ה שיאמר בשחרית כל הקידוש של יו"ט של לילה אם לא קידש בלילה: **(ו)** שלש סעודות ביום. ואם שכח רצה בברכת המזון בסעודה שניה **(2)** מצדדים האחרונים שלא לחזור ולברך: **ב** ⁽²⁾ משש שעות ומחצה. ואם התחיל לאכול הסעודה שלישית קודם חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שהגיע זמן מנחה גדולה **(7)** יצא דהא על כל פנים אכלה בזמנה ולא אזלינן בזה בתר התחלה: **(ח)** דאו חוזרות. רצה לומר דאו קרוב לזמן החזרה לגיהנם ואיאת במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות כאלו גזול קרוביו המתים ועיין במרדכי פרק ערבי פסחים באורו: **(ט)** ועל כן אין

רצא **א (א)** יחא זהיר מאד. וכדאיתא בגמרא חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת ואסמכוהו אקרא דכתיב ויאמר משה אלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ותלתא היום כתוב בקרא זה ואמרו חז"ל כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג שנאמר וגו'. ואף לעני העובר ממקום למקום צריך ליתן לו כל הג' סעודות בשבת וכדאיתא ביורה דעה בסימן ר"נ ועיין לעיל בסימן רמ"ב במ"ב דאף בשביל סעודה שלישית כשמשיג באיזה מקום ללוות צריך ללוות: **(ב)** בכביצה. לאו דוקא אלא מעט יותר מכביצה דכביצה מקרי עדיין אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב ולא חשיב סעודה [מ"א] **(6)** ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי הסעודה ונכון להחמיר לכתחלה אם אפשר לו: **(ג)** אינו חייב וכו'. דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער: **(ד)** ליתן מקום. דאם לא כן לפעמים היא אכילה

שער הציון

ברל"ב סי"ב בהג"ה סעודה קטנה מותר בכל גווני ע"ש וסעודת שבת אינו מקרי סעודה גדולה וכל האחרונים נדחקו ברבוי אלה:

(6) עיין בא"ר ומחצית השקל: **(3)** מ"א: **(2)** עיין בשע"ת: **(7)** מ"א ותו"ש ושי"א ודלא כא"ר ומה שלא העתקתי סוף דברי המ"א משום דלפי מאי דפסק הרמ"א לעיל

SIMAN 291 | סימן רצ"א
 דין שלש סעודות

Laws pertaining to the three *Shabbos seudos*.

סעיף א'

מקורות: בבלי שבת קי"ז: | אבודרהם דיני שלש סעודות

How many *seudos* must one eat on *Shabbos*?

The *Gemara*¹ records a *machlokes* regarding how many *seudos* one is obligated to eat on *Shabbos*. According to *Tanna Kamma*, one must eat three *seudos*, one at night and two during the day. According to *Rabbi Chidka*, one must eat four *seudos*, one at night and three during the day. The *Gemara* explains that the *machlokes* concerns how to expound the *pasuk* pertaining to the *manna*: “And Moshe said: Eat it *hayom* (today), for *hayom* is *Shabbos* before *Hashem*, *hayom* you will not find it in the field.” Each mention of the word “*hayom*” alludes to an obligation to eat a *seudah* on *Shabbos*. *Rabbi Chidka* maintains that the three mentions of *hayom* all refer to the daytime *seudos* (which are in addition to the obligatory *seudah* of Friday night). *Tanna Kamma* maintains that the three mentions of “*hayom*” include the Friday night *seudah*.

Mechaber rules following *Tanna Kamma*.

What is the reward for eating the three *Shabbos seudos*?

Tur stresses the importance of being scrupulous to eat *Seudah Shlishis* (the third *Shabbos seudah*), as the *Gemara*² states that one who fulfills the obligation of eating three *seudos* on *Shabbos* will be spared from three calamities: *Chevlei Moshiach* (the difficult times that precede the *Messianic* era), the judgment of *Gehinnom*, and the war of *Gog* and *Magog*.

Bach explains why *Tur* stresses the obligation of the third *seudah* over the first two: On *Shabbos* morning, one generally partakes of a large *seudah*,³ after which one may feel satiated for the remainder of *Shabbos*. Therefore, one must have enough foresight to refrain from eating so much on *Shabbos* morning that he will not have any appetite for the third *seudah*. *Chida*⁴ offers another reason: During the rest of the week, one customarily partakes of two *seudos* per day. The third *seudah* on *Shabbos* is a special expression of honor for *Shabbos* and therefore, it must be accorded special attention.

Sources & Notes

1. *Shabbos* 117b.

2. *Shabbos* 118a.

3. Afterwards, it is necessary to partake of fruit etc. in

order to recite 100 blessings that day, as is discussed in *siman* 290.

4. *Machzik Brachah* 291:4.

רפמ"ב (א) הוי שכר ושאר משקין. קשה לי הא ק"ל בסימן ר"א סעיף ג' הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד וכו' וא"כ כאן שמביאין לפניו

כוס שכר לברך שהכל ולחם לברך המוציא ממילא המוציא קודם שהיא ברכה פרטית נגד שהכל שהיא כוללת ויש כאן ברכה שאין צריך. וי"ל דכאן הכרח הוא לברך שהכל תחלה משום קידוש ועל כן תיקנו שיכוין שלא להוציא ברכת הלחם ג"כ בזה כדי שיהיה ניכר הקידוש כמ"ש הטור סימן ער"ב. וזה דומה למ"ש ב"י בסימן רצ"א בשם התוספות שראוי שלא להפסיק באמצע סעודה משום ברכה שאינה צריכה אלא כיון שמפסיק לכבוד שבת אין כאן ברכה שלא לצורך ועיין סימן רצ"א בסופו:

רצא מי שיש לו מזון ב' סעודות ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו לכל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה [ספר חסידים סימן תתס"א] וכן משמע בשבת דף קי"ח דאמר עשה שבתך חול וכמ"ש סימן רמ"ב: ונ"ל

דמ"מ אם נמשכה סעודת הבקר עד אחר חצות יחלקה לב' וכמ"ש סעיף ג' דהא מכל מקום ישבע כשאוכל שנית וכן משמע במהר"ם טיקטין במרדכי (אות שצו) פרק י"ו דשבת ובשבולי הלקט (ע"ש סי' צג) בשם היראים אבל לכתחלה אין להמתין עד אחר חצות משום זה דמבטל עונג שבת כמ"ש ריש סימן רפ"ח. ומיהו לפמ"ש ריש סי' תמ"ד אפילו קודם חצות יחלקה לשנים דהא יש אומרים דיוצא בזה ע"ש:

א בכביצה. לאו דוקא אלא יותר מעט מכביצה דכביצה מקרי אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב: **א ב** כליל שבת. נ"ל דה"ה מי שלא אכל כליל יום טוב יאכל ב' סעודות ביום עמ"ש סימן תקכ"ט וה"ה שאומר הקידוש של לילה: **ב ג** מו' שעות. נ"ל דאם התחיל קודם חצות ואכל עד אחר

סימן רצא

דין שלש סעודות.

ובו ו' סעיפים:

א ^(א) איהא זהיר מאוד לקיים סעודה שלישית יואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה ^(ב) בכביצה ואם אי אפשר לו כלל לאכול ^(ג) אינו חייב לצער את עצמו יוהחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי ^(ד) ליתן מקום לסעודה שלישית: הגה ומי שלא אכל ^(ה) כליל שבת יאכל ^(ו) שלש סעודות ביום השבת (הרא"ש פרק ערבי פסחים):

ב הזמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו ^(א) משש שעות ומחצה ולמעלה ואם עשאה קודם לכן ^(ב) לא קיים מצות סעודה

שלישית: הגה יש אומרים דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת ^(א) דאז חוזרים הנשמות לגיהנם ^(ב) ועל כן ^(ג) אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים) ויש אומרים דיותר טוב

חצות יצא דהא עכ"פ אכל אחר חצות אבל אם יודע שתמשוך סעודתו עד אחר חצות אסור כמ"ש ריש סימן תע"א דלא כעולת שבת: **ד** אין לאכול וכו'. ובמהרי"ל (ה"ש סי' יא) כתוב אם יצאו הקהל מבית הכנסת אפילו הוא לא התפלל אסור לסעוד

באר הגולה

רצא א. שבת קי"ח: ב. טור והר"ן בשם בה"ג: ג. רמב"ם בפ"ל מהל' שבת ה"ט: ד. טור: ה. תוספות והרא"ש והמרדכי שם והגהות בפרק ל' אות ו', ח':

ציונים לשו"ע הרב

סימן רצא סעיף א. בשו"ע הרב - סעיף א: סעיף ב. בשו"ע הרב - סעיף ב:

משנה ברורה

גסה ואינה חשובה אכילה: **(ה)** כליל שבת וכו'. וג"כ צריך לקדש בשחרית כל הקידוש של לילה מלבד ויכלו אם לא קידש בערבית וכנ"ל בסימן רע"א סעיף ח' **(ג)** וה"ה ביו"ט מי שלא אכל כליל יו"ט צריך לאכול שתי סעודות למחר ביום [דביו"ט החיוב הוא שתי סעודות אחת כלילה ואחת ביום] וה"ה שיאמר בשחרית כל הקידוש של יו"ט של לילה אם לא קידש כלילה: **(ו)** שלש סעודות ביום. ואם שכח רצה בברכת המזון בסעודה שניה **(ג)** מצדדים האחרונים שלא לחזור ולברך: **ב** **(ז)** משש שעות ומחצה. ואם התחיל לאכול הסעודה שלישית קודם חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שהגיע זמן מנחה גדולה **(ד)** יצא דהא על כל פנים אכלה בזמנה ולא אזלינן בזה בתר התחלה: **(ח)** דאו חוזרות. רצה לומר דאו קרוב לזמן החזרה לגיהנם ואיתא במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות כאלו גזול קרוביו המתים ועיין במרדכי פרק ערבי פסחים באורו: **(ט)** ועל כן אין

רצא א (א) יאה זהיר מאד. וכדאיתא בגמרא חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת ואסמכוהו אקרא דכתיב ויאמר משה אלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ותלתא היום כתוב בקרא זה ואמרו חז"ל כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג שנאמר וגו'. ואף לעני העובר ממקום למקום צריך ליתן לו כל הג' סעודות בשבת וכדאיתא ביורה דעה בסימן ר"נ ועיין לעיל בסימן רמ"ב במ"ב דאף בשביל סעודה שלישית כשמשיג באיזה מקום ללוות צריך ללוות: **(ב)** בכביצה. לאו דוקא אלא מעט יותר מכביצה דכביצה מקרי עדיין אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב ולא חשיב סעודה [מ"א] **(ב)** ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי הסעודה ונכון להחמיר לכתחלה אם אפשר לו: **(ג)** אינו חייב וכו'. דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער: **(ד)** ליתן מקום. דאם לא כן לפעמים היא אכילה

שער הציון

ברל"ב ס"ב בהג"ה סעודה קטנה מותר בכל גווי ע"ש וסעודת שבת אינו מקרי סעודה גדולה וכל האחרונים נדחקו בדבריו אלה:

(ב) עיין בא"ר ומחצית השקל: **(ג)** מ"א: **(א)** עיין בשעת: **(ד)** מ"א ותו"ש ושי"א ודלא כא"ר ומה שלא העתקתי סוף דברי המ"א משום דלפי מאי דפסק הרמ"א לעיל

Rambam rules that if one cannot eat the third *seudah*, either because he is not feeling well or because he has eaten too much at the previous *seudos*, he need not cause himself discomfort by eating *Seudah Shlishis*. *Tur* adds that "hachacham einav b'rosbo" (a wise man thinks ahead) and that one should take care not to overeat at the morning *seudah* so that he will be able to partake of *Seudah Shlishis*.

How much bread must be eaten at each *seudah*?

The *Rishonim* debate how much bread⁵ must be eaten at each *seudah* in order to fulfill one's obligation. According to the majority of *Rishonim*,⁶ one must eat a little more than a *k'beitzah* (the volume of an egg).⁷ According to *Rabbeinu Yonah*,⁸ one need only eat a *k'zayis* (the volume of an olive).⁹

Mechaber rules like the majority of *Rishonim*.

Mechaber rules regarding the importance of eating *Seudah Shlishis*.

לְקַיֵּם יְהִי זְהִיר מְאֹד One should be very careful to fulfill the mitzvah of eating the third Shabbos *seudah*, וְאִם הוּא שָׂבֵעַ and even if he is already full (and therefore finds it difficult to eat this *seudah*), יָכוֹל לְקַיֵּם אוֹתָהּ בְּכִפּוּיָּהּ he may fulfill it (i.e., the obligation of eating a third Shabbos meal) by partaking of slightly more than an egg-sized portion of bread. וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ בְּלֵל לְאֹכַל And if it is absolutely impossible for him to eat (the

seudah) הֵיב לְצַעַר אֶת עַצְמוֹ he is not required to cause himself discomfort by eating; וְהַחֲכָם עֵינָיו וְשָׂלָא יִמְלֵא בְּרֵאשׁוֹ however, a wise man thinks ahead and is careful not to eat his fill at the morning *seudah* לְמַן מְקוֹם לְסַעֲדָה שְׁלִישִׁית in order to leave room for *Seudah Shlishis*.

Rama rules regarding one who did not eat a *seudah* on Friday night.

וּמִי שְׂלָא אָכַל בְּלֵיל שַׁבָּת And one who did not eat a *seudah* on Shabbos evening, יֵאָכַל שְׁלֹשׁ סַעֲדוֹת בְּיוֹם, should eat three *seudos* on Shabbos day.

Discussions & Explanations

Is the obligation to eat the Shabbos *seudos mid'oraisa* or *mid'rabbanan*?

According to the majority of *poskim*,¹⁰ the obligation to eat the three *seudos* is *mid'rabbanan*. Several *poskim*,¹¹ however, maintain that it is *mid'oraisa*.

How much bread must be eaten at each *seudah*?

Mechaber rules that one must eat slightly more than a *k'beitzah* of bread at each *seudah* in order to fulfill the obligation of eating a *seudah*. *Shulchan*

Sources & Notes

5. Although many authorities rule that one need not eat bread in order to fulfill the obligation of *Kiddush b'makom seudah* (see *Mechaber* [273:5]), they all agree that one only fulfills the obligation to eat three *seudos* on Shabbos with *seudos* based on bread.

6. Including *Rabbeinu Nachshon* (cited in *Avudraham Dinei Shalosh Seudos*), *Bahag* (cited in *Ramban* [Shabbos 117b s.v. *Matzasi*], *Ran* on Shabbos 43b, and *Rashba Shu"t* 5:3).

7. Generally understood to be around two fluid ounces.

8. *Yesod Hateshuvah*.

9. Generally understood to be slightly under one fluid

ounce.

10. Including *Maharil* 94:2, *Kol Bo* 58, *Orchos Chaim Din Shalosh Seudos* 2, *Kiryas Sefer Shabbos* ch. 29, *Elyah Rabba* 291:1, *Pri Megadim* MZ 291:1, *Shulchan Aruch Harav* 274:1 (where he writes that the obligation is "alluded to" in the *pasuk*, implying that it is not *mid'oraisa*), *Chayei Adam* 7:1, and *Mishnah Berurah* 291:1 and 300:2. See also *Biur Halachah* [263:2 s.v. *Ein*].

11. *Machzor Vitri* 151, *Chareidim* ch. 4 *Mitzvos Hateluyos B'veshet* 3, *Levush* 291:1, *Shelah Shabbos Perek Ner Mitzvah* 38, and *Taz* 678:2.

רפמ"ב (א) הוי שכר ושאר משקין. קשה לי הא קי"ל בסימן רי"א סעיף ג' הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד וכו' וא"כ כאן שמביאין לפניו

כוס שכר לברך שהכל ולחם לברך המוציא ממילא המוציא קודם שהיא ברכה פרטית נגד שהכל שהיא כוללת ויש כאן ברכה שאין צריך. וי"ל דכאן הכרח הוא לברך שהכל תחלה משום קידוש ועל כן תיקנו שיכוין שלא להוציא ברכת הלחם ג"כ בזה כדי שיהיה ניכר הקידוש כמ"ש הטור סימן ער"ב. וזה דומה למ"ש בי"ב בסימן רצ"א בשם התוספות שראוי שלא להפסיק באמצע סעודה משום ברכה שאינה צריכה אלא כיון שמפסיק לכבוד שבת אין כאן ברכה שלא לצורך ועיין סימן רצ"א בסופו:

רצא מי שיש לו מזון ב' סעודות ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו לכל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה [ספר חסידים סימן תתס"א] וכן משמע בשבת דף קי"ח דאמר עשה שבתך חול וכמ"ש סימן רמ"ב: ונ"ל

דמ"מ אם נמשכה סעודת הבקר עד אחר חצות יחלקה לב' וכמ"ש סעיף ג' דהא מכל מקום ישבע כשאוכל שנית וכן משמע במהר"ם טיקטין במרדכי (אות שצו) פרק י"ו דשבת ובשבולי הלקט (ע"ש סי' צג) בשם היראים אבל לכתחלה אין להמתין עד אחר חצות משום זה דמבטל עונג שבת כמ"ש ריש סימן רפ"ח. ומיהו לפמ"ש ריש סי' תמ"ד אפילו קודם חצות יחלקה לשנים דהא יש אומרים דיוצא בזה ע"ש:

(א) בכביצה. לאו דוקא אלא יותר מעט מכביצה דכביצה מקרי אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב: **(א ב)** בליל שבת. נ"ל דה"ה מי שלא אכל בליל יום טוב יאכל ב' סעודות ביום עמ"ש סימן תקכ"ט וה"ה שאומר הקידוש של לילה: **(ב ג)** מו' שעות. נ"ל דאם התחיל קודם חצות ואכל עד אחר

סימן רצא

דיון שלש סעודות.

ובו ו' סעיפים:

א ⁽⁶⁾ איהא זהיר מאוד לקיים סעודה שלישית

ב יואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה

(א) ⁽³⁾ בכביצה ואם אי אפשר לו כלל לאכול

(2) אינו חייב לצער את עצמו יוהחכם עיניו

ב ראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי

(7) ליתן מקום לסעודה שלישית: הגה ומי שלא

אכל ⁽²⁾ בליל שבת יאכל ⁽¹⁾ שלש סעודות ביום השבת

(הרא"ש פרק ערבי פסחים):

ב הזמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו

(1) ⁽²⁾ משש שעות ומחצה ולמעלה ואם

עשאה קודם לכן ⁽⁸⁾ לא קיים מצות סעודה

שלישית: הגה יש אומרים דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת ⁽⁹⁾ דאז

חוזרים הנשמות לגיהנם ⁽²⁾ ועל כן ⁽⁷⁾ אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים) ויש אומרים דיותר טוב

חצות יצא דהא עכ"פ אכל אחר חצות אבל אם יודע שתמשוך סעודתו עד אחר חצות אסור כמ"ש ריש סימן תע"א דלא כעולת שבת: **(ד)** אין לאכול וכו'. ובמהרי"ל (ה"ש סי' יא) כתוב אם יצאו הקהל מבית הכנסת אפילו הוא לא התפלל אסור לסעוד

באר הגולה

רצא א. שבת קי"ח: ב. טור והר"ן בשם בה"ג: ג. רמב"ם בפ"ל מהל' שבת ה"ט: ד. טור: ה. תוספות והרא"ש והמרדכי שם והגהות בפרק ל' אות ו' ח':

ציונים לשו"ע הרב

סימן רצא סעיף א. בשו"ע הרב - סעיף א: סעיף ב. בשו"ע הרב - סעיף ב:

משנה ברורה

גסה ואינה חשובה אכילה: **(ה)** בליל שבת וכו'. וג"כ צריך לקדש בשחרית כל הקידוש של לילה מלבד ויכלו אם לא קידש בערבית וכנ"ל בסימן רע"א סעיף ח' **(3)** וה"ה ביו"ט מי שלא אכל בליל יו"ט צריך לאכול שתי סעודות למחר ביום [דביו"ט החיוב הוא שתי סעודות אחת בלילה ואחת ביום] וה"ה שיאמר בשחרית כל הקידוש של יו"ט של לילה אם לא קידש בלילה: **(1)** שלש סעודות ביום. ואם שכח רצה בברכת המזון בסעודה שניה **(2)** מצדדים האחרונים שלא לחזור ולברך: **ב** ⁽²⁾ משש שעות ומחצה. ואם התחיל לאכול הסעודה שלישית קודם חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שהגיע זמן מנחה גדולה **(7)** יצא דהא על כל פנים אכלה בזמנה ולא אזלינן בזה בתר התחלה: **(ח)** דאו חוזרות. רצה לומר דאז קרוב לזמן החזרה לגיהנם ואיאת במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות כאלו גזול קרוביו המתים ועיין במרדכי פרק ערבי פסחים באורו: **(ט)** ועל כן אין

רצא **א** **(א)** יחא זהיר מאד. וכדאיאת בגמרא חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת ואסמכוהו אקרא דכתיב ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ותלתא היום כתוב בקרא זה ואמרו חז"ל כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג שנאמר וגו'. ואף לעני העובר ממקום למקום צריך ליתן לו כל הג' סעודות בשבת וכדאיאת ביורה דעה בסימן ר"נ ועיין לעיל בסימן רמ"ב במ"ב דאף בשביל סעודה שלישית כשמשיג באיזה מקום ללוות צריך ללוות: **(ב)** בכביצה. לאו דוקא אלא מעט יותר מכביצה דכביצה מקרי עדיין אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב ולא חשיב סעודה [מ"א] **(6)** ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי הסעודה ונכון להחמיר לכתחלה אם אפשר לו: **(ג)** אינו חייב וכו'. דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער: **(ד)** ליתן מקום. דאם לא כן לפעמים היא אכילה

שער הציון

ברל"ב סי"ב בהג"ה סעודה קטנה מותר בכל גווני ע"ש וסעודת שבת אינו מקרי סעודה גדולה וכל האחרונים נדחקו ברביון אלה:

(6) עיין בא"ר ומחצית השקל: **(3)** מ"א: **(2)** עיין בשע"ת: **(7)** מ"א ותו"ש ושי"א ודלא כא"ר ומה שלא העתקתי סוף דברי המ"א משום דלפי מאי דפסק הרמ"א לעיל

*Aruch Harav*¹² and *Mishnah Berurah*¹³ note that some authorities maintain that one need only eat a *k'zayis* (the volume of an olive) of bread in order to fulfill the obligation.¹⁴ While it is praiseworthy to

follow the view of *Mechaber* and eat slightly more than a *k'beitzah*, if this is difficult, one may rely on the view that eating a *k'zayis* suffices.

סעיה ב'

מקורות: בה"ג שבת פט"ז | תוס' שבת קי"ח. ד"ה במנחה

When is the earliest one can eat *Seudah Shlishis*?

The *Rishonim* debate the earliest time at which one can fulfill the obligation of eating *Seudah Shlishis*. According to *Bahag*,¹⁵ *Rashba*,¹⁶ and *Ran*,¹⁷ one can eat *Seudah Shlishis* at any time on *Shabbos* day, even before *chatzos* (*halachic* midday). Therefore, technically, if one were to stop in the middle of the morning *seudah*, recite *Birchas Hamazon*, and then wash again and eat bread, one will have fulfilled the *mitzvah* of eating three *seudos* on *Shabbos*. According to *Tosfos*,¹⁸ *Rambam*,¹⁹ and *Rosh*, the earliest time one can fulfill the *mitzvah* of eating *Seudah Shlishis* is the time of *Minchah Gedolah*, which is half an hour²⁰ after *chatzos*. They maintain that if one eats *Seudah Shlishis* earlier than this time, he does not fulfill his obligation.

Mechaber rules like *Tosfos*, *Rambam*, and *Rosh*.

Should one eat *Seudah Shlishis* before or after *davening Minchah*?

*Tosfos*²¹ writes that *Rabbeinu Tam* refrained from eating a *seudah* on *Shabbos* during *Bein Hashmashos* (the twilight period between sunset and nightfall) between *Minchah* and *Ma'ariv* on *Motzaei Shabbos*. The rationale given is based on the *Midrash*²² which states that during this time period, one should not drink water, given that the hour when departed souls return to *Gehinnom* (on *Motzaei Shabbos*) is approaching. One who drinks water during *Bein Hashmashos* is effectively stealing it from the departed who use it to cool off before they return to their fiery purifications; therefore, in order to avoid doing so, *Rabbeinu Tam* refrained from eating or drinking anything during this time period. Instead, he ate *Seudah Shlishis* after *chatzos* but before *davening Minchah*. This is consistent with *Rabbeinu Tam's* view elsewhere²³ that permits eating a small *seudah* before *davening Minchah*.

Other *Rishonim* object to this approach as they maintain that it is forbidden to eat even a small *seudah* before *davening Minchah*.²⁴ Indeed, *Rambam*²⁵ rules that one should first *daven Minchah*

Sources & Notes

12. 291:1.

13. 291:2.

14. It should be noted that if one intends to eat less than a *k'beitzah* of bread, the *brachah* of *Al Netilas Yadayim* is not recited when washing (see *Mechaber* [158:2]). In such a case, if possible, one should ask someone who is reciting the *brachah* to exempt him with his recital.

15. *Shabbos* ch. 16.

16. *Shabbos* 117b s.v. *Kamah*.

17. *Shabbos* 43b.

18. *Shabbos* 118a s.v. *B'minchah*.

19. *Shabbos* 30:9 as explained by *Maggid Mishneh*.

20. Calculated according to *sha'os zmanios* (seasonal hours).

21. *Shabbos* 118a s.v. *B'minchah*.

22. *Midrash Shochar Tov* 11:6.

23. *Tosfos* on *Shabbos* 9b s.v. *B'taspores*, cited by *Tur* [232].

24. See *Tur* [232]. Regarding whether *Rabbeinu Tam* permits commencing a small *seudah* after the time of *Minchah Ketanah*, see *Tur* and *Beis Yosef* [232].

25. *Shabbos* 30:10.

רפמ"ב (א) הוי שכר ושאר משקין. קשה לי הא קי"ל בסימן רי"א סעיף ג' הביאו לפניו דבר שברכתו בורא פרי העץ ודבר שברכתו שהכל בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה שאינה פוטרת אלא דבר אחד וכו' וא"כ כאן שמביאין לפניו

כוס שכר לברך שהכל ולחם לברך המוציא ממילא המוציא קודם שהיא ברכה פרטית נגד שהכל שהיא כוללת ויש כאן ברכה שאין צריך. וי"ל דכאן הכרח הוא לברך שהכל תחלה משום קידוש ועל כן תיקנו שיכוין שלא להוציא ברכת הלחם ג"כ בזה כדי שיהיה ניכר הקידוש כמ"ש הטור סימן ער"ב. וזה דומה למ"ש בי" בסמ"ק רצ"א בשם התוספות שראוי שלא להפסיק באמצע סעודה משום ברכה שאינה צריכה אלא כיון שמפסיק לכבוד שבת אין כאן ברכה שלא לצורך ועיין סימן רצ"א בסופו:

רצא מי שיש לו מזון ב' סעודות ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו לכל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה [ספר חסידים סימן תתס"א] וכן משמע בשבת דף קי"ח דאמר עשה שבתך חול וכמ"ש סימן רמ"ב: ונ"ל

דמ"מ אם נמשכה סעודת הבקר עד אחר חצות יחלקה לב' וכמ"ש סעיף ג' דהא מכל מקום ישבע כשאוכל שנית וכן משמע במהר"ם טיקטין במרדכי (אות שצו) פרק י"ו דשבת ובשבולי הלקט (ע"ש סי' צג) בשם היראים אבל לכתחלה אין להמתין עד אחר חצות משום זה דמבטל עונג שבת כמ"ש ריש סימן רפ"ח. ומיהו לפמ"ש ריש סי' תמ"ד אפילו קודם חצות יחלקה לשנים דהא יש אומרים דיוצא בזה ע"ש:

א בכביצה. לאו דוקא אלא יותר מעט מכביצה דכביצה מקרי אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב: **א ב** בליל שבת. נ"ל דה"ה מי שלא אכל בליל יום טוב יאכל ב' סעודות ביום עמ"ש סימן תקכ"ט וה"ה שאומר הקידוש של לילה: **ב ג** מו' שעוה. נ"ל דאם התחיל קודם חצות ואכל עד אחר

סימן רצא

דיון שלש סעודות.

ובו ו' סעיפים:

א ⁽⁶⁾ איהא זהיר מאוד לקיים סעודה שלישית

ב יואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה

ג ⁽³⁾ בכביצה ואם אי אפשר לו כלל לאכול

ד אינו חייב לצער את עצמו יוהחכם עיניו

ה בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר כדי

ו ליתן מקום לסעודה שלישית: הגה ומי שלא

ז ⁽²⁾ אכל ⁽²⁾ בליל שבת יאכל ⁽¹⁾ שלש סעודות ביום השבת

(הרא"ש פרק ערבי פסחים):

ב הזמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו

ג ⁽¹⁾ משש שעות ומחצה ולמעלה ואם

ד עשאה קודם לכן ⁽⁸⁾ לא קיים מצות סעודה

ה שלישית: הגה יש אומרים דאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת ⁽⁷⁾ דאז

חוזרים הנשמות לגיהנם ⁽²⁾ ועל כן ⁽⁷⁾ אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק ערבי פסחים) ויש אומרים דיותר טוב

חצות יצא דהא עכ"פ אכל אחר חצות אבל אם יודע שתמשוך סעודתו עד אחר חצות אסור כמ"ש ריש סימן תע"א דלא כעולת שבת: **ד** אין לאכול וכו'. ובמהרי"ל (ה"ש סי' יא) כתוב אם יצאו הקהל מבית הכנסת אפילו הוא לא התפלל אסור לסעוד

באר הגולה

רצא א. שבת קי"ח: ב. טור והר"ן בשם בה"ג: ג. רמב"ם בפ"ל מהל' שבת ה"ט: ד. טור: ה. תוספות והרא"ש והמרדכי שם והגהות בפרק ל' אות ו' ח':

ציונים לשו"ע הרב

סימן רצא סעיף א. בשו"ע הרב - סעיף א: סעיף ב. בשו"ע הרב - סעיף ב:

משנה ברורה

גסה ואינה חשובה אכילה: **(ה)** בליל שבת וכו'. וג"כ צריך לקדש בשחרית כל הקידוש של לילה מלבד ויכלו אם לא קידש בערבית וכנ"ל בסימן רע"א סעיף ח' **(3)** וה"ה ביו"ט מי שלא אכל בליל יו"ט צריך לאכול שתי סעודות למחר ביום [דביו"ט החיוב הוא שתי סעודות אחת בלילה ואחת ביום] וה"ה שיאמר בשחרית כל הקידוש של יו"ט של לילה אם לא קידש בלילה: **(ו)** שלש סעודות ביום. ואם שכח רצה בברכת המזון בסעודה שניה **(2)** מצדדים האחרונים שלא לחזור ולברך: **ב** ⁽²⁾ משש שעות ומחצה. ואם התחיל לאכול הסעודה שלישית קודם חצות ונמשכה הסעודה עד אחר שהגיע זמן מנחה גדולה **(7)** יצא דהא על כל פנים אכלה בזמנה ולא אזלינן בזה בתר התחלה: **(ח)** דאו חוזרות. רצה לומר דאז קרוב לזמן החזרה לגיהנם ואיאת במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות כאלו גזול קרוביו המתים ועיין במרדכי פרק ערבי פסחים באורו: **(ט)** ועל כן אין

רצא **א** ^(א) יחא זהיר מאד. וכדאיתא בגמרא חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת ואסמכוהו אקרא דכתיב ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה ותלתא היום כתוב בקרא זה ואמרו חז"ל כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג שנאמר וגו'. ואף לעני העובר ממקום למקום צריך ליתן לו כל הג' סעודות בשבת וכדאיתא ביורה דעה בסימן ר"נ ועיין לעיל בסימן רמ"ב במ"ב דאף בשביל סעודה שלישית כשמשיג באיזה מקום ללוות צריך ללוות: **(ב)** בכביצה. לאו דוקא אלא מעט יותר מכביצה דכביצה מקרי עדיין אכילת עראי כמ"ש סוף סימן רל"ב ולא חשיב סעודה [מ"א] ⁽⁶⁾ ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי הסעודה ונכון להחמיר לכתחלה אם אפשר לו: **(ג)** אינו חייב וכו'. דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער: **(ד)** ליתן מקום. דאם לא כן לפעמים היא אכילה

שער הציון

ברל"ב סי"ב בהג"ה סעודה קטנה מותר בכל גווני ע"ש וסעודת שבת אינו מקרי סעודה גדולה וכל האחרונים נדחקו ברביון אלה:

(6) עיין בא"ר ומחצית השקל: **(3)** מ"א: **(2)** עיין בשע"ת: **(7)** מ"א ותו"ש ושי"א ודלא כא"ר ומה שלא העתקתי סוף דברי המ"א משום דלפי מאי דפסק הרמ"א לעיל

and then eat *Seudah Shlishis* until *Ma'ariv*. Unlike *Rabbeinu Tam*, *Rambam* is not concerned about eating or drinking water during *Bein Hashmashos* right before *Motzaei Shabbos*. The *poskim* offer various explanations for his lack of concern:

- 1) *Rabbeinu Meshulam*²⁶ maintains that the *Midrash* is referring to the twilight period on Friday night, not *Motzaei Shabbos*, and explains that the departed souls use this water to cool off as they depart from *Gehinnom* when *Shabbos* begins.
- 2) *Hagahos Maimoni*²⁷ explains that the *Midrash* refers only to drinking water drawn from a river at that time, and that one may drink water that is already in one's home.
- 3) *Agudah*²⁸ maintains that the *Midrash* is only addressing those within the twelve months of mourning for a father or a mother. All others may drink water freely during this twilight period.

Rama notes that it is customary to eat *Seudah Shlishis* after *davening Minchah*.

Mechaber rules regarding the correct time to eat *Seudah Shlishis*.

וּמִנְחָה The earliest time to eat *Seudah Shlishis* is from the time of *Minchah Gedolah* – דְּהֵינּוּ מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמִחֻצָּה וְלִמְעַלָּה – that is, from six and a half hours into the day and onward – וְאִם עָשָׂאָה קֶדֶם לָכֵן – and if one does it (i.e., eats the *seudah*) before this time, לֹא קִיַּם מִצְוַת סְעֻדַת שְׁלִישִׁית, he has not fulfilled the *mitzvah* of *Seudah Shlishis*.

Rama rules regarding whether one should *daven Minchah* before *Seudah Shlishis*.

דְּאִסּוּר לְשַׁתּוֹת מֵיָם בֵּין מִנְחָה לְמַעְרִיב וְיֵשׁ אוֹמְרִים

בְּשָׁבָת that it is forbidden to drink water between the time of *Minchah* and *Ma'ariv* on *Shabbos*, דְּאִזּוֹ הוֹדְרִים, וְהַנְּשָׁמוֹת לְגִיהֵנּוּ are returning to *Gehinnom* and they cool off in the water before doing so. One who drinks water at that time is considered to be stealing the water from those souls, וְעַל כֵּן אֵין לְאָכַל סְעֻדַת שְׁלִישִׁית בֵּין מִנְחָה לְמַעְרִיב, and therefore, one should not eat *Seudah Shlishis* between *Minchah* and *Ma'ariv*; אֲלֵא יֵאכַל אוֹתָהּ קֶדֶם מִנְחָה; rather, one should eat this *seudah* before *Minchah*.

דְּיוֹתֵר טוֹב לְהַתְּפִיל מִנְחָה תְּחִלָּה וְיֵשׁ אוֹמְרִים

Sources & Notes

26. Cited in *Rosh* [*Pesachim* 10:13].

27. *Shabbos* 30:20.

28. *Pesachim* 10:80.

רצא ב (א) לא קיים מצות סעודה שלישית. לשון הטור הלכך אותן שמפסיקין בסעודת שחרית לחלקה לשתיים ועדיין לא הגיע זמן מנחה אינו מקיים ג' סעודות אבל הגיע זמן מנחה יכול לעשותה מיד

אחר סעודת שחרית וכן היה עושה א"א הרא"ש (ש"ת הרא"ש כלל כב סי' ד) ז"ל וכו' וזהו שכתב בסעיף ג' אם נמשכה סעודת הבוקר וכו': **ג (ב)** אלא אכילה גסה. כי כל זמן האכילה האיצטומכה פתוחה משא"כ אחר הסעודה. וכתב רש"ל ובמרדכי כתוב שטוב להפסיק מעט ביניהם שלא ליטול ידיו מיד אחר ברכת המזון וכן ראיתי נוהגין להפסיק מעט בדברי תורה או בטיוול קצת עכ"ל:

להתפלל (ה) (מנחה תחלה (רמב"ם וטור והגהות מרדכי והגהות מיימוני פ"ל ואגור) (ו) וכן נוהגים לכתחלה בכל מדינות אלו מכל מקום אין לשנות מים * מן (ז) הנהרות אבל בבית שרי וכל שכן שאר משקין דשרי (הגהות מיימוני פ"ל) ויש אומרים דאין אסור אלא תוך י"ב חודש של אביו ואמו (אגודה ומרדכי פרק ע"פ) ויש אומרים דאיסור זה של שתיית מים אינו (ז) רק בערב שבת (תוס' והרא"ש ומרדכי בשם רבי משולם והגהות מיימוני):

ג יאם נמשכה סעודת הבוקר עד שמגיע זמן המנחה יפסיק הסעודה (ז) ויברך ברכת המזון ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא

ויסעוד ונכון הדבר שאם לא היה עושה כן מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה לא היה יכול (ז) לאכול אחר כך (ז) אלא אכילה גסה: הגה (ח) (ט) אבל מי שידוע שאפשר לאכול (י) * אחר שיתפלל מנחה עם הצבור * לא יעשה סעודה שלישית קודם מנחה מיהו אם עשאה יצא:

באר הגולה

ו. טור בשם אביו הרא"ש וכן כתב בחשובה כלל כ"ב סי' ד':

צינונים לשו"ע הרב

סעיף ג. בשו"ע הרב - סעיף ג, ד, ה:

ביאור הלכה

רצא ב * מן הנהרות. ואסור אפילו לא השלים עדיין הסעודה שלישית שלו אם כבר שקעה החמה: **ג *** אחר שיתפלל מנחה וכו'. עיין במ"ב והנה במ"א כתב אם יודע שיוכל לחזור ולאכול קודם שעה עשירית ונשתי מזה משום דצ"ע הלא אף בסוף היום אינו אסור רק לקבוע סעודה אבל מעט פת כביצה ויותר אף כשחל ערב יו"ט בחול מותר ודוחק גדול לומר משום דהיא מצות שבת גריעא דחשיבא כסעודה קבועה וכמו שמצינו במקום אחר דשבת קובעת דזה אין שייך לענינו דעיקר הטעם הוא משום כדי שתהיה אכילתו בלילה לתאבון וכן מצאתי בעזרת ה' בבאור הגר"א בסימן תקכ"ט סעיף א' בהג"ה בהדיא כמו שכתבנו: * **לא יעשה וכו'** קודם מנחה. רצונו לומר שלא יחלק סעודת שחרית לשתיים משום חשש ברכה שאינה צריכה וממילא תדחה עד אחר המנחה וכמו שכתב הרמ"א בסעיף ב' בהג"ה דיותר טוב להתפלל מנחה תחלה:

משנה ברורה

לאכול. דפן יבוא גם לשותות: (י) מנחה תחלה. דאסור לאכול עד שיתפלל והדעה הראשונה ס"ל דסעודה קטנה שרי כמ"ש בסימן רל"ב: (יא) וכן נוהגים לכתחלה. ובמקום שקשה לו לקיים הסעודה לאחר מנחה (ס) יוכל אפילו לכתחלה לקיים הסעודה קודם מנחה אם הוא קודם זמן מנחה קטנה ועיין לעיל בסימן רל"ב במ"ב ובסימן ר"צ במ"ב: (יב) הנהרות. ס"ל לדעה זו דמה דאיתא במדרש הנ"ל דאין לשנות מים בין השמשות היינו דוקא בשותה מן הנהרות: (יג) רק בערב שבת. שמפרשים מה דאיתא במדרש הנ"ל בשבת בין השמשות היינו בין השמשות של ליל שבת: **ג (יד)** ויברך ברכת המזון וכו'. וכתבו האחרונים שאחר כך יקום וילך מעט בינתים והנשארם במקומן לא יצאו ידי חובתן דהוי כסעודה אחת. וכתב הב"י דלא ידרוש ברבים לעשות כן להפסיק סעודתן כיון שקודם חצות אין רשאים להפסיק אין הכל בקיאי בזה: (טו) אלא אכילה גסה. כי כל זמן האכילה האיצטומכא פתוחה משא"כ אחר הסעודה ולא חיישינן שגורם ברכה

שאינה צריכה כיון שמוכרח לעשות כן משום סעודה ג' שתהיה כדון וזהו מה שמסיק רמ"א אבל מי שידוע וכו' כדי לצאת מחשש ברכה שאינה צריכה: (טז) אבל מי שידוע. היינו שמשער בנפשו שלא תהיה אז אכילתו אכילה גסה: (יז) אחר שיתפלל מנחה. ואפילו אם חל יו"ט במוצאי שבת שאי אפשר לו לאכול סעודה שלישית בסוף היום כנהוג שהרי ראוי לו להמנע מלקבוע אז סעודה בערב יו"ט כמו בערב שבת מ"מ אם יודע (י) שיוכל אז לאכול על כל פנים כשיעור ביצה ויותר וכנ"ל בסעיף א' לא יחלק סעודת שחרית לשתיים דהא יש אומרים דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה. כתב מ"א בשם ספר חסידים מי שיש לו מזון ב' סעודות מצומצמות ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו כל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה (י) ומ"מ אם נמשכה סעודת הבקר עד אחר חצות יחלקנה לשנים וכמ"ש בסעיף זה דהא מ"מ ישבע

שער הציון

קודם חצות כדי לצאת עכ"פ דעת איזה פוסקים דס"ל דאף בזה מקיים סעודה ג' דהוא חומר דאתי לידי קולא דלפסק השו"ע דאינו יוצא קודם חצות ממילא היא ברכה

(ס) דהא אנן פסקין לעיל ברל"ב דסעודה קטנה שרי אפילו סמוך למנחה קטנה: (י) מ"א וש"א ולא העתקתי מה שכתב המ"א דיחלק לשנים אפילו

that it is better to *daven Minchah* beforehand, וכן ונהגים לכתחלה בכל מדינות אלו and this is the preferred practice in all these lands (i.e., in the areas where *Ashkenazim* live). ומכל מקום אין לשותות מים מן הנהרות. Nonetheless, one should not drink water from the rivers during the time period between *Minchah* and *Ma'ariv*, אלא בבית שרי, although water that is in the house is permitted, וכל שכן שאר משקים ושרי, and all the more so are other liquids permitted.

And some say דאין אסור ויש אומרים that there is no prohibition of drinking water אלא תוך י"ב חדש של אביו except for those who are within the twelve months of mourning for one's father or mother.

And some say זה של שתית מים אינו וישאומרים that this prohibition of drinking water only applies between *Minchah* and *Ma'ariv* on *Erev Shabbos* and not on *Shabbos* day.

Discussions & Explanations

May one eat *Seudah Shlishis* before *chatzos*?

Mechaber rules that the earliest time one can fulfill the *mitzvah* of eating *Seudah Shlishis* is half an hour after *chatzos* and that if one eats before that time, he does not fulfill his obligation. *Magen Avraham*²⁹ and *Shulchan Aruch Harav*³⁰ rule that if one begins *Seudah Shlishis* before *chatzos* and extends the *seudah* until half an hour past *chatzos*, he can fulfill his obligation by eating just over a *k'beitzah* of bread at that point. Nonetheless, one should preferably not begin *Seudah Shlishis* before

the proper time.

Practically, should one eat *Seudah Shlishis* before or after *davening Minchah*?

Rama concludes that it is customary to eat *Seudah Shlishis* after *davening Minchah*. *Mishnah Berurah*³¹ rules that if this is difficult, one may eat before *Minchah* as long as one does so before the time of *Minchah Ketanah* (two and a half seasonal hours before nightfall/*shkiah*).

סעיף ג'

מקורות: שו"ת רא"ש כלל כ"ב סימן ד' | תוס' שבת קי"ח. ד"ה במנחה

May one divide the morning *seudah* in two in order to eat *Seudah Shlishis*?

*Rosh*³² had the practice that if his *Shabbos* morning *seudah* extended beyond half an hour after *chatzos* (the earliest permissible time to eat *Seudah Shlishis* according to many *poskim*³³), he would stop the *seudah*, recite *Birchas Hamazon*, wash his hands again immediately thereafter, recite *Hamotzi* over two loaves, and proceed to eat *Seudah Shlishis*. His reasoning was that if one does not do so whenever the morning *seudah* extends this late, he will be forced to endure discomfort when eating the third *seudah* later in the day.³⁴

Sources & Notes

29. 291:3.

30. 291:2.

31. 291:11.

32. *Shu"t Rosh* 22:4.

33. As discussed in the previous *se'if*.

34. See *Taz* [291:2], *Magen Avraham* [291:7], and *Shulchan Aruch Harav* [291:3]. The *poskim* explain that even if one has already eaten one's fill, the digestive tract remains open directly after eating (and he can therefore continue to eat without discomfort).

רצא ב (א) לא קיים מצות סעודה שלישית. לשון הטור הלכך אותן שמפסיקין בסעודת שחרית לחלקה לשתיים ועדיין לא הגיע זמן מנחה אינו מקיים ג' סעודות אבל הגיע זמן מנחה יכול לעשותה מיד

אחר סעודת שחרית וכן היה עושה א"א הרא"ש (שו"ת הרא"ש כלל כב סי' ד) ז"ל וכו' וזהו שכתב בסעיף ג' אם נמשכה סעודת הבוקר וכו': **ג (ב)** אלא אכילה גסה. כי כל זמן האכילה האיצטומכה פתוחה משא"כ אחר הסעודה. וכתב רש"ל ובמרדכי כתוב שטוב להפסיק מעט ביניהם שלא ליטול ידיו מיד אחר ברכת המזון וכן ראיתי נוהגין להפסיק מעט בדברי תורה או בטיוול קצת עכ"ל:

להתפלל (ה) (מנחה תחלה (רמב"ם וטור והגהות מרדכי והגהות מיימוני פ"ל ואגור) (ו) וכן נוהגים לכתחלה בכל מדינות אלו מכל מקום אין לשנות מים * מן (ז) הנהרות אבל בבית שרי וכל שכן שאר משקין דשרי (הגהות מיימוני פ"ל) ויש אומרים דאין אסור אלא תוך י"ב חודש של אביו ואמו (אגודה ומרדכי פרק ע"פ) ויש אומרים דאיסור זה של שתיית מים אינו (ז) רק בערב שבת (תוס' והרא"ש ומרדכי בשם רבי משולם והגהות מיימוני):

ג יאם נמשכה סעודת הבוקר עד שמגיע זמן המנחה (י) הפסיק הסעודה (ז) ויברך ברכת המזון ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא

ויסעוד ונכון הדבר שאם לא היה עושה כן מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה לא היה יכול (ז) לאכול אחר כך (ב) (ט) אלא אכילה גסה: הגה (ח) (ט) אבל מי שידוע שאפשר לאכול (י) * אחר שיתפלל מנחה עם הצבור * לא יעשה סעודה שלישית קודם מנחה מיהו אם עשאה יצא:

באר הגולה

ו. טור בשם אביו הרא"ש וכן כתב בתשובה כלל כ"ב סי' ד':

ציונים לשו"ע הרב

סעיף ג. בשו"ע הרב - סעיף ג, ד, ה:

משנה ברורה

לאכול. דפן יבוא גם לשתות: (י) מנחה תחלה. דאסור לאכול עד שיתפלל והדעה הראשונה ס"ל דסעודה קטנה שרי כמ"ש בסימן רל"ב: (יא) וכן נוהגים לכתחלה. ובמקום שקשה לו לקיים הסעודה לאחר מנחה (ס) יוכל אפילו לכתחלה לקיים הסעודה קודם מנחה אם הוא קודם זמן מנחה קטנה ועיין לעיל בסימן רל"ב במ"ב ובסימן ר"צ במ"ב: (יב) הנהרות. ס"ל לדעה זו דמה דאיתא במדרש הנ"ל דאין לשתות מים בין השמשות היינו דוקא בשותה מן הנהרות: (יג) רק בערב שבת. שמפרשים מה דאיתא במדרש הנ"ל בשבת בין השמשות היינו בין השמשות של ליל שבת: ג (יד) ויברך ברכת המזון וכו'. וכתבו האחרונים שאחר כך יקום וילך מעט בינתים והנשארים במקומן לא יצאו ידי חובתן דהוי כסעודה אחת. וכתב הב"י דלא ידרוש ברבים לעשות כן להפסיק סעודתן כיון שקודם חצות אין רשאים להפסיק אין הכל בקיאין בזה: (טו) אלא אכילה גסה. כי כל זמן האכילה האיצטומכה פתוחה משא"כ אחר הסעודה ולא חיישינן שגורם ברכה

שאינה צריכה כיון שמוכרח לעשות כן משום סעודה ג' שתהיה כדון וזהו מה שמסיק רמ"א אבל מי שידוע וכו' כדי לצאת מחשש ברכה שאינה צריכה: (טז) אבל מי שידוע. היינו שמשער בנפשו שלא תהיה אז אכילתו אכילה גסה: (יז) אחר שיתפלל מנחה. ואפילו אם חל יו"ט במוצאי שבת שאי אפשר לו לאכול סעודה שלישית בסוף היום כנהוג שהרי ראוי לו להמנע מלקבוע אז סעודה בערב יו"ט כמו בערב שבת מ"מ אם יודע (י) שיוכל אז לאכול על כל פנים כשיעור ביצה ויותר וכנ"ל בסעיף א' לא יחלק סעודת שחרית לשתים דהא יש אומרים דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה. כתב מ"א בשם ספר חסידים מי שיש לו מזון ב' סעודות מצומצמות ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו כל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה (י) ומ"מ אם נמשכה סעודת הבקר עד אחר חצות יחלקנה לשנים וכמ"ש בסעיף זה דהא מ"מ ישבע

שער הציון

קודם חצות כדי לצאת עכ"פ דעת איזה פוסקים דס"ל דאף בזה מקיים סעודה ג' דהוא חומרא דאתי לידי קולא דלפסק השו"ע דאינו יוצא קודם חצות ממילא היא ברכה

(ס) דהא אנן פסקין לעיל ברל"ב דסעודה קטנה שרי אפילו סמוך למנחה קטנה: (י) מ"א וש"א ולא העתקתי מה שכתב המ"א דיחלק לשנים אפילו

*Tosfos*³⁵ objects to conducting oneself in such a manner, maintaining that “those who divide the *Shabbos* morning *seudah*” thereby recite unnecessary *brachos*, which is *assur*. *Rosh* defends his position on the grounds that since one is following this practice in order to fulfill the *mitzvah* of *Seudah Shlishis*, these *brachos* are considered necessary.

Mechaber rules like *Rosh*. *Rama* rules that it is preferable to eat *Seudah Shlishis* after *davening Minchah* and not before (even if the morning *seudah* extends beyond the time of *Minchah Gedolah*).

Mechaber rules regarding whether one may divide the morning *seudah* in two in order to eat *Seudah Shlishis*.

אם נמשכה סעדת הבקר עד שהגיע זמן המנחה **If the morning *seudah* extends until the time of *Minchah Gedolah* arrives, he should interrupt the morning *seudah* and recite *Birchas Hamazon* and wash his hands for bread and recite the *brachah* of *Hamotzi* and eat a new *seudah*, and this is the proper approach. לא** **ואם לא** **ישאם לא** **וניתן הדבר** **מאחר שנמשכה סעדת הבקר, עד אותה שעה** **For if he does not do this (i.e., conduct himself in this manner), since the morning *seudah* extended**

לא היה יכול לאכל אחר כך אלא אכילה, **until this hour, he will not be able to eat later (i.e., *Seudah Shlishis*) without overeating uncomfortably.**

Rama re-affirms his view regarding whether *Seudah Shlishis* is eaten before or after *davening Minchah*.

אבל מי שידע שאפשר לאכל אחר שיתפלל מנחה עם הצבור **However, one who knows that it will be possible to eat *Seudah Shlishis* after *davening Minchah* with the congregation should not do (i.e., eat) *Seudah Shlishis* before *Minchah* (rather, he should first *daven Minchah* and then eat).** **מיהו אם עשאה** **However, if he did eat *Seudah Shlishis* before *davening Minchah*, he has fulfilled his obligation.**

Discussions & Explanations

If one does divide the morning *seudah* in two, how should it be done?

Mechaber rules that if one's morning *seudah* extends until past *Minchah Gedolah*, one should divide the morning *seudah* into two. This is achieved by reciting *Birchas Hamazon*, washing for bread, and then commencing *Seudah Shlishis*. The *poskim*³⁶ note that it is preferable to make a brief interruption following the first *Birchas Hamazon* (for example, by reciting words of *Torah*), to make it clear that these are two separate *seudos* and not one extended *seudah*. Ideally,³⁷ one should get

up from the table and go for a stroll, even if one makes an interruption with words of *Torah* as well.

*Shilchan Aruch Harav*³⁸ clarifies that if one does not recite *Birchas Hamazon* and only goes for a stroll or interrupts his meal in some other way, the *seudah* is considered one and not two.

May one publicize this ruling?

Beis Yosef states that one should not publicize the ruling related to dividing the *seudah* in two, as it could lead to confusion. He maintains that one may not interrupt the morning *seudah*

Sources & Notes

35. *Shabbos* 118a s.v. *B'minchah*.

36. *Taz* 291:2, *Magen Avraham* 291:6, *Shulchan Aruch Harav* 291:4, and *Mishnah Berurah* 291:14.

37. *Magen Avraham* 291:6, *Shulchan Aruch Harav* 291:4, and *Mishnah Berurah* 291:14.

38. 291:4.

ד (ג) אין צריך לקדש וכו'. דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום סגי נמי בחד זימנא אבל ב' ככרות צריך דכל הסעודות שוות: (ד) פחות מכבר אחד שלם. דביום ו' ירד לכל א' שני עומרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לשני עומרים

אכל אחד בערב שבת ואחד בליל שבת ואחד בבוקר הרי נשאר לו אחד שלם לסעודה שלישית הרי ד' לשני עומרים: ה (ה) צריך לעשותה בפת. כיון דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת: ו (ו) נשים חייבות וכו'. דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו לאכילה זו. כתב בספר חסידים סימן רס"ט שבליל שבת צריך שיהיה גמר הסעודה בלילה. ורש"ל נהג שלא אכל בליל שבת עד הלילה. ולי נראה כיון דתוספת מחול על הקדש הוא דאורייתא על כן יצא שפיר אפילו גמר קודם לילה:

במ"ש אם יודע שיוכל לחזור ולאכול קודם שעה עשירית לא יחלק סעודת שחרית לשתיים דהא י"א דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה עיין סוף סימן רט"ו וסימן תקכ"ט: ד (ט) א"צ לקדש. ובתיקוני שבת כתב לברך על היין:

ה (י) מה' מיני דגן. נ"ל דוקא כשמברכין עליהם בורא מיני מזונות ועיין סימן ר"ח וסימן קס"ח ס"ח: ו (יא) נשים חייבות. דלכל מילי דשבת איש ואשה שוין:

ד (יב) (יג) (יד) אין צריך לקדש בסעודה שלישית אבל צריך לבצוע על שתי ככרות: ה (ה) ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה שתי ככרות (אבודרהם ומיימוני) * ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית (ד) (ט) פחות מכבר אחד (כ) שלם (טור ומרדכי פרק

כל כתבי) ומזה פשוט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר אחד שלם אבל יש להחמיר (כ) ליקח שנים:

ה (ה) (כ) צריך לעשותה בפת (כ) ויש אומרים שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי (כ) באחד (י) מחמשת מיני דגן כיוש אומרים שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים אבל לא בפירות לויש אומרים דאפילו בפירות יכול לעשותה וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת אלא אם כן הוא שבע ביותר: ה (ה) או במקום שאי אפשר לו לאכול פת כגון בערב פסח שחל להיות בשבת (כ) שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל הלכות פסח):

ו (י) (יא) * מ' נשים (כ) חייבות בסעודה שלישית:

באר הגולה

ז. שם בשם אביו הרא"ש ור"י בחלק א' נ"ב בשם הרמ"ה והמרדכי בפט"ז דשבת ובתשו' להרמב"ן סימן ר"י ורבי יונה: ח. טור בשם אביו הרא"ש והרמב"ם בפרק ל' ה"ט והגהו' שם והמרדכי פט"ז דשבת ור' יוחנן בחלק א' נ"ב ותשוב' להרמב"ן בס"י והמגיד בשם גאון: ט. טור בשם ר"י תוספות ביומא ע"ט וסוכה כ"ז וסמ"ג עשין כ"ז: י. טור בשם הרא"ש שם בסוכה בשם התוספתא והגהות פרק ל' אות ו': כ. שם בתוספות: ל. הר"ן בפט"ז דשבת בשם י"א ור' יונה בפ"ד דברכות ושבוילי לקט ט' צ"ג בשם ר"י בר יהודה: מ. הר"ן והמרדכי בפרק ט"ז דשבת בשם ר"ת:

ציונים לשו"ע הרב

סעיף ד. בשו"ע הרב - סעיף ו, ז: סעיף ה. בשו"ע הרב - סעיף ז: סעיף ו. בשו"ע הרב - סעיף ח:

ביאור הלכה

ד * ולפחות לא יהיה לו פחות מכבר א' שלם. ואם יש לו שלם וגם פרוסה פשוט דיבצע סעודה זו על הככר השלם והפרושה יניח על סעודת מלוה מלכה דסעודה זו חשיבא הרבה יותר מסעודת מלוה מלכה אף שגם היא מצוה ויש אנשים שחושבין להיפך וטועין בזה: ו * נשים חייבות וכו'. וגם חייבות במצות לחם משנה [כ"י]:

עמרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לב' עמרים אכל אחד בערב שבת ואחד בליל שבת ואחד בבוקר הרי נשאר לו רק אחד שלם לסעודה ג': (כ) שלם. ואם אין לו די בפרוסה שהיא כביצה וכנ"ל בסעיף א דאע"ג דמצות לחם משנה אין לו מצות סעודה מיהא קיים [אחרונים]: (כא) ליקח שנים. וכן ראוי לנהוג לכתחלה כי הסברא הראשונה (י) היא העיקר. וטוב (יב) להדר לברך על היין תוך הסעודה [תיקוני שבת]. ואם אין לו לחם משנה לכל אחד מהמסובין נכון לנהוג שזה שבוצע יכוין לפטור בברכת המוציא כל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכוונו שיצאו בברכתו כדי שכולם יצאו בלחם משנה [חיי אדם]: ה (כב) צריך לעשותה בפת. כיון דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת. וגם מצוה לכתחלה להרבות במעדנים כפי יכלתו [אחרונים]: (כג) ויש אומרים שיכול לעשות בכל וכו'. ולכו"ע למצוה מן המוכח בפת ושני ככרות וכנ"ל בסעיף ד אלא דפליגי לענין דיעבד אם יצא בזה [מב"ח]: (כד) מאחד מחמשת וכו'. שמברכין עליהם בורא מיני מזונות וטעם דעה זו כיון דאין דרך לאכול סעודה ג' לתיאבון סגי בהכי וזהו ג"כ טעם שאר הדעות שמקילין בזה [תוספות שבת]: (כה) שאסור לו וכו'. על כן יקיים (יג) אותה במיני טיגון שעושין ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות: ו (כו) חייבות בסעודה שלישית. דלכל (יג) מילי דשבת איש ואשה שוין כמו שנתבאר בסימן רע"א ועוד שגם הם היו בנס של המן ועל כולם אמר אכלוהו היום דמזה נלמד חיוב ג' סעודות בשבת:

שער הציון

לקדש כל היום כולו וכנ"ל ברע"א ס"ח: (י) הגר"ז וכתב הפמ"ג שכן המנהג כהיום: (יא) לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן עיין בכ"מ: (יג) ח"א: (יג) ב"י בשם הפוסקים:

שא"צ ועיין בא"ר: (ח) רא"ש: (ט) נ"ל פשוט דאם לא היה לו כוס בבקר צריך להדר לקדש קודם הסעודה בסעודה שלישית דומיא דקידוש של לילה דאם לא קידש צריך

before *Minchah Gedolah*, and therefore a person who fails to distinguish between making an interruption before that point and afterward might inadvertently break off his *seudah* when doing so is not permitted. Rather, he states, one who wishes to conduct himself in this manner should do so in private. The *poskim*³⁹ cite this ruling as normative.

Is dividing the *seudah* in two the preferred method?

Mechaber rules that if the morning *seudah* extends beyond the time of *Minchah Gedolah*, one should divide the *seudah* in two and thereby fulfill the obligation of *Seudah Shlishis*. *Mechaber* considers this to be the preferred method, as it avoids a situation in which one eats to excess and

in discomfort to fulfill the *mitzvah* of *Seudah Shlishis*.⁴⁰

Rama does not promote the approach of dividing the morning *seudah* in two. He maintains that if one is able to eat the *seudah* later, after *davening Minchah*, it is preferable to do so.

Many *poskim*⁴¹ note that there are authorities who maintain that starting a new *seudah* immediately after ending one involves reciting several *brachos she'inan tzrichos* (unnecessary blessings), and that this is one reason why *Rama* discourages dividing the morning *seudah* into two.

סעיף ד'

מקורות: רמב"ם שבת פ"ל ה"י

Should one recite *Kiddush* prior to *Seudah Shlishis*?

*Rambam*⁴² rules: "One must partake of three *seudos* on *Shabbos*. One must likewise establish each one of these *seudos* upon wine and break two loaves of bread." *Tur* understands *Rambam* to mean that one must recite *Kiddush* before all three *seudos*, including *Seudah Shlishis*. *Tur* then cites *Rosh* who disagrees and maintains that there is no obligation to recite *Kiddush* prior to *Seudah Shlishis*. *Rosh* explains that the *Kiddush* recited by day is comparable to the *Kiddush* recited by night: Just as one act of *Kiddush* suffices for the entire night, so too one act of *Kiddush* suffices for the entire *Shabbos* day.

The majority of *Rishonim*⁴³ agree with *Rosh* and maintain that *Kiddush* is not required before *Seudah Shlishis*. *Beis Yosef* adds that he believes that *Rambam* only means that one must drink wine during *Seudah Shlishis*, not that one must recite a formal *Kiddush* before the *seudah*.⁴⁴ *Beis Yosef* concludes that while there is no requirement to recite *Kiddush* before *Seudah Shlishis*, one should not rebuke those who do, as they are merely reciting the *brachah* of *Borei Pri Hagafen*.

Mechaber rules like *Rosh*.

Sources & Notes

39. Magen Avraham 291:6, Shulchan Aruch Harav 291:4, and Mishnah Berurah 291:14.

40. Even if he breaks off his morning *seudah* after eating his fill, if he resumes eating immediately, his digestive tract is still open and he can eat further without discomfort.

41. See Shulchan Aruch Harav [291:4] and Biur Halachah [s.v. Lo].

42. *Shabbos* 30:10.

43. *Rabbeinu Yerucham* 1:12, *Mordechai Shabbos* 397, *Rashba Shu"t Harashba Ham'yucheses L'ramban* 210, and *Shibolei Haleket* 93.

44. Indeed, *R' Ovadia Yosef* [*Chazon Ovadia Shabbos* vol. 2 pg. 341] maintains that one should drink wine during *Seudah Shlishis* in order to fulfill the *halachah* according to *Rambam's* understanding.

ד (ג) אין צריך לקדש וכו'. דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום סגי נמי בחד זימנא אבל ב' ככרות צריך דכל הסעודות שוות: (ד) פחות מכבר אחד שלם. דביום ו' ירד לכל א' שני עומרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לשני עומרים

אכל אחד בערב שבת ואחד בליל שבת ואחד בבוקר הרי נשאר לו אחד שלם לסעודה שלישית הרי ד' לשני עומרים: ה (ה) צריך לעשותה בפת. כיון דלפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת: ו (ו) נשים חייבות וכו'. דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו לאכילה זו. כתב בספר חסידים סימן רס"ט שבליל שבת צריך שיהיה גמר הסעודה בלילה. ורש"ל נהג שלא אכל בליל שבת עד הלילה. ולי נראה כיון דתוספת מחול על הקדש הוא דאורייתא על כן יצא שפיר אפילו גמר קודם לילה:

במ"ש אם יודע שיוכל לחזור ולאכול קודם שעה עשירית לא יחלק סעודת שחרית לשתיים דהא י"א דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה עיין סוף סימן רט"ו וסימן תקכ"ט: ד (ט) א"צ לקדש. ובתיקוני שבת כתב לברך על היין:

ה (י) מה' מיני דגן. נ"ל דוקא כשמברכין עליהם בורא מיני מזונות ועיין סימן ר"ח וסימן קס"ח ס"ח: ו (יא) נשים חייבות. דלכל מילי דשבת איש ואשה שוין:

ד (ג) אין צריך לקדש בסעודה שלישית

ה אבל צריך לבצוע על שתי ככרות: הגה ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה שתי ככרות (אבודרהם ומיימוני) * ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית (ד) (ט) פחות מכבר אחד (ז) שלם (טור ומרדכי פרק

כל כתבי) ומזה פשוט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר אחד שלם אבל יש להחמיר (כ"ל) ליקח שנים:

ה (ח) (כ) צריך לעשותה בפת (כג) ויש אומרים שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי (כד) באחד (מחמשת מיני דגן כיוש אומרים שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים אבל לא בפירות לויש אומרים דאפילו בפירות יכול לעשותה וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת אלא אם כן הוא שבע ביותר: הגה או במקום שאי אפשר לו לאכול פת כגון בערב פסח שחל להיות בשבת (כז) שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה

כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל הלכות פסח):

ו (י) א' * מ' נשים (כ) חייבות בסעודה שלישית:

באר הגולה

ז. שם בשם אביו הרא"ש ור"י בחלק א' נ"ב בשם הרמ"ה והמרדכי בפט"ז דשבת ובתשו' להרמב"ן סימן ר"י ורבי יונה: ח. טור בשם אביו הרא"ש והרמב"ם בפרק ל' ה"ט והגהו' שם והמרדכי פט"ז דשבת ור' יוחנן בחלק א' נ"ב ותשוב' להרמב"ן בס"י והמגיד בשם גאון: ט. טור בשם ר"י תוספות ביומא ע"ט וסוכה כ"ז וסמ"ג עשין כ"ז: י. טור בשם הרא"ש שם בסוכה בשם התוספתא והגהות פרק ל' אות ו': כ. שם בתוספות: ל. הר"ן בפט"ז דשבת בשם י"א ור' יונה בפ"ד דברכות ושבוילי לקט ט' צ"ג בשם ר"י בר יהודה: מ. הר"ן והמרדכי בפרק ט"ז דשבת בשם ר"ת:

ציונים לשו"ע הרב

סעיף ד. בשו"ע הרב - סעיף ו, ז: סעיף ה. בשו"ע הרב - סעיף ז: סעיף ו. בשו"ע הרב - סעיף ח:

ביאור הלכה

ד * ולפחות לא יהיה לו פחות מכבר א' שלם. ואם יש לו שלם וגם פרוסה פשוט דיבצע סעודה זו על הככר השלם והפרושה יניח על סעודת מלוה מלכה דסעודה זו חשיבא הרבה יותר מסעודת מלוה מלכה אף שגם היא מצוה ויש אנשים שחושבין להיפך וטועין בזה: ו * נשים חייבות וכו'. וגם חייבות במצות לחם משנה [כ"י]:

עמרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לב' עמרים אכל אחד בערב שבת ואחד בליל שבת ובוקר הרי נשאר לו רק אחד שלם לסעודה ג': (כ) שלם. ואם אין לו די בפרוסה שהיא כביצה וכנ"ל בסעיף א דאע"ג דמצות לחם משנה אין לו מצות סעודה מיהא קיים [אחרונים]: (כא) ליקח שנים. וכן ראוי לנהוג לכתחלה כי הסברא הראשונה (י) היא העיקר. וטוב (יב) להדר לברך על היין תוך הסעודה [תיקוני שבת]. ואם אין לו לחם משנה לכל אחד מהמסובין נכון לנהוג שזה שבוצע יכוין לפטור בברכת המוציא כל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכוונו שיצאו בברכתו כדי שכולם יצאו בלחם משנה [חיי אדם]: ה (כב) צריך לעשותה בפת. כיון דלפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת. וגם מצוה לכתחלה להרבות במעדנים כפי יכלתו [אחרונים]: (כג) ויש אומרים שיכול לעשות בכל וכו'. ולכו"ע למצוה מן המוכרח בפת ושני ככרות וכנ"ל בסעיף ד אלא דפליגי לענין דיעבד אם יצא בזה [מב"ח]: (כד) מאחד מחמשת וכו'. שמברכין עליהם בורא מיני מזונות וטעם דעה זו כיון דאין דרך לאכול סעודה ג' לתיאבון סגי בהכי וזהו ג"כ טעם שאר הדעות שמקילין בזה [תוספות שבת]: (כה) שאסור לו וכו'. על כן יקיים (יג) אותה במיני טיגון שעושים ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות: ו (כו) חייבות בסעודה שלישית. דלכל (יג) מילי דשבת איש ואשה שוין כמו שנתבאר בסימן רע"א ועוד שגם הם היו בנס של המן ועל כולם אמר אכלוהו היום דמזה נלמד חיוב ג' סעודות בשבת:

שער הציון

לקדש כל היום כולו וכנ"ל ברע"א ס"ח: (י) הגר"ז וכתב הפמ"ג שכן המנהג כהיום: (יא) לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן עיין בכ"מ: (יג) ח"א: (יג) ב"י בשם הפוסקים:

שא"צ ועיין בא"ר: (ח) רא"ש: (ט) ונ"ל פשוט דאם לא היה לו כוס בבקר צריך להדר לקדש קודם הסעודה בסעודה שלישית דומיא דקידוש של לילה דאם לא קידש צריך

במ"ש אם יודע שיוכל לחזור ולאכול קודם שעה עשירית לא יחלק סעודת שחרית לשתיים דהא י"א דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה עיין סוף סימן רט"ו וסימן תקכ"ט:

ד ט א"צ לקדש. ובתיקוני שבת כתב לברך על היין: ה"י מה' מיני דגן. נ"ל דוקא כשמברכין עליהם בורא מיני מזונות ועיין סימן ר"ח וסימן קס"ח ס"ח: **ו יא** נשים חייבות. דלכל מילי דשבת איש ואשה שוין:

ד ג אין צריך לקדש וכו'. דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום סגי נמי בחד זימנא אבל ב' ככרות צריך דכל הסעודות שוות: **ד** פחות מכבר אחד שלם. דביום ו' ירד לכל א' שני עומרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לשני עומרים

אכל אחד בערב שבת ואחד כליל שבת ואחד בבוקר הרי נשאר לו אחד שלם לסעודה שלישית הרי ד' לשני עומרים: **ה** צריך לעשותה בפת. כיון דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת: **ו** נשים חייבות וכו'. דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו לאכילה זו. כתב בספר חסידים סימן רס"ט שבלייל שבת צריך שיהיה גמר הסעודה כלילה. ורש"ל נהג שלא אכל כליל שבת עד הלילה. ולי נראה כיון דתוספת מחול על הקדש הוא דאורייתא על כן יצא שפיר אפילו גמר קודם לילה:

ד **אין צריך לקדש בסעודה שלישית** אבל צריך לבצוע על שתי ככרות: הגה ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה שתי ככרות (אבודרהם ומיימוני) * ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית **ד** **ו** פחות מכבר אחד **ז** שלם (טור ומרדכי פרק

כל כתבי) ומזה פשוט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר אחד שלם אבל יש להחמיר **ה** ליקח שנים:

ה **ה** צריך לעשותה בפת **ו** יוש אומרים שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי **ז** באחד **ח** מחמשת מיני דגן יוש אומרים שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים אבל לא בפירות יוש אומרים דאפילו בפירות יכול לעשותה וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת אלא אם כן הוא שבע ביותר: הגה או במקום שאי אפשר לו לאכול פת כגון בערב פסח שחל להיות בשבת **ז** שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל הלכות פסח):

ו **ו** **נשים** * **א** * **ב** חייבות בסעודה שלישית:

באר הגולה

ז. שם בשם אביו הרא"ש ור"י בחלק א' נ"ב בשם הרמ"ה והמרדכי בפט"ז דשבת ובתשו' להרמב"ן סימן ר"י ורבי יונה: ח. טור בשם אביו הרא"ש והרמב"ם בפרק ל' ה"ט והגהו' שם והמרדכי פט"ז דשבת ור' ירוחם בחלק א' נ"ב ותשוב' לרמב"ן בסי' ר"י והמגיד בשם גאון: ט. טור בשם ר"י תוספות ביומא ע"ט וטובה כ"ז וסמ"ג עשין כ"ז: י. טור בשם הרא"ש שם בטובה בשם התוספתא והגהות פרק ל' אות ו': כ. שם בתוספות: ל. הר"ן בפט"ז דשבת בשם י"א ור' יונה בפ"ז דברכות ושבוילי לקט ט"ו צ"ג בשם ר"י בר יהודה: מ. הר"ן והמרדכי בפרק ט"ז דשבת בשם ר"ת:

ציונים לשו"ע הרב

סעיף ד. בשו"ע הרב - סעיף ו, ז: סעיף ה. בשו"ע הרב - סעיף ז: סעיף ו. בשו"ע הרב - סעיף ח:

משנה ברורה

כשאוכל שנית אבל לכתחלה אין להמתין עד אחר חצות משום זה דמבטל במקצת עונג שבת: **ד** **ו** אין צריך לקדש. דהיינו לברך על היין קודם הסעודה **ה** דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום כשתקנו חכמים לקדש סגי נמי בחד זימנא **ו** בבוקר אבל שתי ככרות צריך דכל הסעודות שאדם סועד ביום השבת שוות: **יט** פחות מכבר אחד. דביום ששי ירד המן לכל אחד שני עמרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לב' עמרים אכל אחד בערב שבת ואחד כליל שבת בבוקר הרי נשאר לו רק אחד שלם לסעודה **ג**: **כ** שלם. ואם אין לו די בפרוסה שהיא כביצה וכנ"ל בסעיף א דאע"ג דמצות לחם משנה אין לו מצות סעודה מיהא קיים [אחרונים]: **כא** ליקח שנים. וכן ראוי לנהוג לכתחלה כי הסברא הראשונה **י** היא העיקר. וטוב **יב** להדר לברך על היין תוך הסעודה [תיקוני שבת]. ואם אין לו לחם משנה לכל אחד מהמסובין נכון לנהוג שזה שבוצע יכין לפטור בכרכת המוציא כל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכונו שיצאו בכרכתו כדי שכולם יצאו בלחם משנה [חיי אדם]: **ה** **ה** צריך לעשותה בפת. כיון דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת. וגם מצוה לכתחלה להרבות במעדנים כפי יכלתו [אחרונים]: **כג** ויש אומרים שיכול לעשות בכל וכו'. ולכו"ע למצוה מן המובחר בפת ושני ככרות וכנ"ל בסעיף ד אלא דפליגי לענין דיעבר אס יצא בזה [מב"ח]: **כד** מאחד מחמשת וכו'. שמברכין עליהם בורא מיני מזונות וטעם דעה זו כיון דאין דרך לאכול סעודה ג' לתיאבון סגי בהכי וזהו ג"כ טעם שאר הדעות שמקילין בזה [תוספות שבת]: **כה** שאסור לו וכו'. על כן יקיים **יג** אותה במיני טיגון שעושין ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות: **ו** **ו** חייבות בסעודה שלישית. דלכל **יג** מילי דשבת איש ואשה שוין כמו שנתבאר בסימן רע"א ועוד שגם הם היו בנס של המן ועל כולם אמר אכלוהו היום דמזה נלמד חיוב ג' סעודות בשבת:

שער הציון

לקדש כל היום כולו וכנ"ל ברע"א ס"ח: **י** הגר"ז וכתב הפמ"ג שכן המנהג כהיום: **יב** לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן עיין בכ"מ: **יג** ח"א: **יג** ב"י בשם הפוסקים:

שא"צ ועיין בא"ר: **ה** רא"ש: **ו** נ"ל פשוט דאם לא היה לו כוס בבקר צריך להדר לקדש קודם הסעודה בסעודה שלישית דומיא דקידוש של לילה דאם לא קידש צריך

במ"ש אם יודע שיוכל לחזור ולאכול קודם שעה עשירית לא יחלק סעודת שחרית לשתיים דהא י"א דאסור לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה עיין סוף סימן רט"ו וסימן תקכ"ט:

ד ט א"צ לקדש. ובתיקוני שבת כתב לברך על היין: ה"י מה' מיני דגן. נ"ל דוקא כשמברכין עליהם בורא מיני מזונות ועיין סימן ר"ח וסימן קס"ח ס"ח: **ו יא** נשים חייבות. דלכל מילי דשבת איש ואשה שוין:

ד ג אין צריך לקדש וכו'. דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום סגי נמי בחד זימנא אבל ב' ככרות צריך דכל הסעודות שוות: **ד** פחות מכבר אחד שלם. דכיום ו' ירד לכל א' שני עומרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לשני עומרים

אכל אחד בערב שבת ואחד כליל שבת ואחד בבוקר הרי נשאר לו אחד שלם לסעודה שלישית הרי ד' לשני עומרים: **ה** צריך לעשותה בפת. כיון דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת: **ו** נשים חייבות וכו'. דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו לאכילה זו. כתב בספר חסידים סימן רס"ט שבלייל שבת צריך שיהיה גמר הסעודה כלילה. ורש"ל נהג שלא אכל כליל שבת עד הלילה. ולי נראה כיון דתוספת מחול על הקדש הוא דאורייתא על כן יצא שפיר אפילו גמר קודם לילה:

ד **אין צריך לקדש בסעודה שלישית** אבל צריך לבצוע על שתי ככרות: הגה ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה שתי ככרות (אבודרהם ומיימוני) * ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית **ד** **ו** פחות מכבר אחד **ב** שלם (טור ומרדכי פרק

כל כתבי) ומזה פשוט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר אחד שלם אבל יש להחמיר **כ** ליקח שנים:

ה **ה** **ה** צריך לעשותה בפת **ו** יוש אומרים שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי **ז** באחד **ח** מחמשת מיני דגן יוש אומרים שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים אבל לא בפירות יוש אומרים דאפילו בפירות יכול לעשותה וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת אלא אם כן הוא שבע ביותר: הגה או במקום שאי אפשר לו לאכול פת כגון בערב פסח שחל להיות בשבת **ז** שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל הלכות פסח):

ו **ו** **ו** נשים **ז** חייבות בסעודה שלישית:

באר הגולה

ז. שם בשם אביו הרא"ש ור"י בחלק א' נ"ב בשם הרמ"ה והמרדכי בפט"ז דשבת ובתשו' להרמב"ן סימן ר"י ורבי יונה: ח. טור בשם אביו הרא"ש והרמב"ם בפרק ל' ה"ט והגהו' שם והמרדכי פט"ז דשבת ור' ירוחם בחלק א' נ"ב ותשוב' לרמב"ן בסי' ר"י והמגיד בשם גאון: ט. טור בשם ר"י תוספות ביומא ע"ט וסוכה כ"ז וסמ"ג עשין כ"ז: י. טור בשם הרא"ש שם בסוכה בשם התוספתא והגהות פרק ל' אות ו': כ. שם בתוספות: ל. הר"ן בפט"ז דשבת בשם י"א ור' יונה בפ"ז דברכות ושבוילי לקט ט' צ"ג בשם ר"י בר יהודה: מ. הר"ן והמרדכי בפרק ט"ז דשבת בשם ר"ת:

ציונים לשו"ע הרב

סעיף ד. בשו"ע הרב - סעיף ו, ז: סעיף ה. בשו"ע הרב - סעיף ז: סעיף ו. בשו"ע הרב - סעיף ח:

משנה ברורה

כשאוכל שנית אבל לכתחלה אין להמתין עד אחר חצות משום זה דמבטל במקצת עונג שבת: **ד** **ו** אין צריך לקדש. דהיינו לברך על היין קודם הסעודה **ה** דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום כשתקנו חכמים לקדש סגי נמי בחד זימנא **ו** בבוקר אבל שתי ככרות צריך דכל הסעודות שאדם סועד ביום השבת שוות: **יט** פחות מכבר אחד. דכיום ששי ירד המן לכל אחד שני עמרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לב' עמרים אכל אחד בערב שבת ואחד כליל שבת בבוקר הרי נשאר לו רק אחד שלם לסעודה **ג**: **כ** שלם. ואם אין לו די בפרוסה שהיא כביצה וכנ"ל בסעיף א דאע"ג דמצות לחם משנה אין לו מצות סעודה מיהא קיים [אחרונים]: **כא** ליקח שנים. וכן ראוי לנהוג לכתחלה כי הסברא הראשונה **י** היא העיקר. וטוב **יב** להדר לברך על היין תוך הסעודה [תיקוני שבת]. ואם אין לו לחם משנה לכל אחד מהמסובין נכון לנהוג שזה שבוצע יכין לפטור בכרכת המוציא כל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכונו שיצאו בכרכתו כדי שכולם יצאו בלחם משנה [חיי אדם]: **ה** **כב** צריך לעשותה בפת. כיון דילפינן ג' סעודות מג' פעמים היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת. וגם מצוה לכתחלה להרבות במעדינים כפי יכלתו [אחרונים]: **כג** ויש אומרים שיכול לעשות בכל וכו'. ולכו"ע למצוה מן המובחר בפת ושני ככרות וכנ"ל בסעיף ד אלא דפליגי לענין דיעבר אם יצא בזה [מב"ח]: **כד** מאחד מחמשת וכו'. שמברכין עליהם בורא מיני מזונות וטעם דעה זו כיון דאין דרך לאכול סעודה ג' לתיאבון סגי בהכי וזהו ג"כ טעם שאר הדעות שמקילין בזה [תוספות שבת]: **כה** שאסור לו וכו'. על כן יקיים **יג** אותה במיני טיגון שעושין ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות: **ו** **כו** חייבות בסעודה שלישית. דלכל **יג** מילי דשבת איש ואשה שוין כמו שנתבאר בסימן רע"א ועוד שגם הם היו בנס של המן ועל כולם אמר אכלוהו היום דמזה נלמד חיוב ג' סעודות בשבת:

שער הציון

לקדש כל היום כולו וכנ"ל ברע"א ס"ח: **י** הגר"ז וכתב הפמ"ג שכן המנהג כהיום: **יב** לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן עיין בכ"מ: **יג** ח"א: **יג** ב"י בשם הפוסקים:

שא"צ ועיין בא"ר: **ה** רא"ש: **ו** נ"ל פשוט דאם לא היה לו כוס בבקר צריך להדר לקדש קודם הסעודה בסעודה שלישית דומיא דקידוש של לילה דאם לא קידש צריך

Discussions & Explanations

Does everyone agree that it is better to eat bread at Seudah Shlishis?

*The Lubavitcher Rebbe*⁶⁶ writes that although

the *poskim*⁶⁷ indicate that it is preferable to eat bread for *Seudah Shlishis*, many great *Gedolim* (based on *Kabbalistic* reasons) chose not to do so, and preferred to eat fruit or other such foods.

סעיף ו'

מקורות: מרדכי מגילה רמז תש"פ | ח"י הר"ן שבת קיז:

Are women obligated to eat Seudah Shlishis?

The *Rishonim* rule that women are obligated to eat *Seudah Shlishis*. Two reasons are given for this ruling:

- 1) *Rabbeinu Tam*⁶⁸ explains that the requirement to eat three *seudos* on *Shabbos* is learned from the triple mention of the word "*hayom*" regarding the *manna*, and since women benefited from the miracle of the *manna* just as the men did, women are also obligated to eat three *seudos* on *Shabbos*.⁶⁹
- 2) *Ran*⁷⁰ notes that women are obligated in all areas of the laws of *Shabbos* just as men are, and that this includes the obligation of *Seudah Shlishis*.

Mechaber rules regarding whether women must eat *Seudah Shlishis*.

נשים חייבות בסעודה שלישית Women are obligated in the *mitzvah* of ***Seudah Shlishis***.

Sources & Notes

67. *Mishnah Berurah* 291:23.

68. Cited in *Mordechai* [*Megillah* 780].

69. This principle is known as *af hein hayu b'oso haneis*

(they too were included in that miracle).

70. *Shabbos* 117b.